

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Νέα Παιδαγωγική-Σχολική Πράξη

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ: Στή χώρα του 'Ανατέλλοντος ήλιου ...	473
ΕΥΡΙΠ. ΣΟΥΡΛΑΣ: 'Η έρευνα του οικογενειακού περιβάλλοντος των μαθητών και μαθητριών μας ...	481
Ν. Α. ΓΑΚΙΔΗΣ: 'Ο διδάσκαλος και τὸ κοινωνιογράφημα ...	485
Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ: 'Η προσωπικότης του διδασκάλου ...	487
ΗΛΙΑ Α. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ: Τὸ Σχολεῖον πρέπει νὰ εἶναι Σχολεῖον ἀγωγῆς καὶ ὄχι Σχολεῖον γνώσεων ...	489
ΠΑΝ. ΗΛΙΑΔΗΣ: Τὸ ἔνστικτον ὡς ἀπόδειξις τοῦ ψυχικοῦ δυναμισμού ...	489
Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗΣ: Εἰσαγωγή στὸ νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ (οἱ πρόδρομοι τῆς ἐθνικῆς μας ἀναγέννησης) ...	492
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΥ: 'Ο Χρῆστος Ζαλοκώστας, ὁ ποιητὴς τοῦ πατρικοῦ πόνου ...	498
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ: Μελετήματα γραμματολογικὰ καὶ δοκίμια ὑπὸ Ι. Μ. Χατζηφώτη ...	502
Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας (1345 — 1833) ...	504

ΕΤΟΣ ΙΘ' — ΤΕΤΡΟΣ 229

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1969

ΓΙΑ ΣΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Ἀποκτήστε ὅλοι τὶς 4 «Μεθόδους» καὶ τὰ 4 «Λεξικά Ξένων Γλωσσῶν» τοῦ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ πού ἔχουν συνταχθῇ γιὰ πρώτη φορά στὴ Δημοτικὴ Γλῶσσα.

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

4 ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΥΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

ΚΑΙ

8 ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

κατὰ τὸ νεώτατο διεθνὲς σύστημα
«Globale Interphon» DECROLY - PATSI - GARIN

4 ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΥΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

(ΑΓΓΛΙΚΗΣ — ΓΑΛΛΙΚΗΣ — ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ — ΙΤΑΛΙΚΗΣ)
συντεταγμένες στὴν ἐπίσημη νεοελληνικὴ γλῶσσα, καταργοῦν τὶς παλιὲς ἀρχαῖζουσες καὶ ξεπερασμένες «Μεθόδους» καὶ σὰς ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ σας ἀνοδο (τιμὴ κάθε μεθόδου δρχ. 300).

8 ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ (ΔΥΟ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ 4 ΒΑΣΙΚΕΣ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ)

— ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	Δρχ. 250
— ΕΛΛΗΝΟΑΓΓΛΙΚΟ	» 200
— ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	» 250
— ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΟ	» 200
— ΓΕΡΜΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	» 250
— ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟ	» 200
— ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ	» 250
— ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟ	» 200

Μιὰ πρωτοφανὴς ἔκδοση, στερεότυπη, τυποποιημένη γιὰ τὶς 4 βασικὲς ξένες γλῶσσες (ΑΓΓΛΙΚΗ — ΓΑΛΛΙΚΗ — ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ — ΙΤΑΛΙΚΗ). Τὰ Λεξικά πού χρειάζονται ὅλοι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες: ἐπιστήμονες, ἐκπαιδευτικοί, σπουδαστές, τουρίστες, μετανάστες, ἐμπορευόμενοι.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ Ε.Π.Ε.
ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ 61 - ΤΗΛΕΦ. 549.959, 545.169, 546.991

"ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ"

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Διευθυντής: ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΘ' — ΤΕΥΧΟΣ 229
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1969

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ: Γιὰ Σχολεῖα — Ἐκπαιδευτικούς δρχ. 100

Ἐντυπώσεις ἀπὸ ἓνα 25ήμερο ταξίδι στὴ χώρα τῶν θαυμάτων!

Στὴ χώρα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου στὴ σύγχρονη μεταπολεμικὴ Ἰαπωνία

ὑπὸ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

Ἡ γῆ, ἡ κοινὴ πατρίδα ὅλων μας, στένεψε! Κοντεύει νὰ μὴ μᾶς χωράῃ πιά! Τὸ τολμηρὸ καὶ θαυμαστὸ ταξίδι τῶν τριῶν Ἀμερικανῶν ἀστροναυτῶν στὴ Σελήνῃ καὶ ἡ κατάκτησή της ἀπὸ τοὺς Ἀρμ-στρουγκ καὶ Ὡλντριν, τὸ ἀποδεικνύει πε-ρίτρανα. Ἄλλοτε μέναμε ἐκθαμβοὶ δια-βάζοντας τὰ κατορθώματα τῶν μεγάλων ἐξερευνητῶν καὶ θαλασσοπόρων μας, τοῦ Βαρβολομαίου Ντιάζ, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, τοῦ Βάσκο ντὲ Γκάμα, τοῦ Μάρκο Πόλο. Σήμερα μποροῦμε, ἂν ὄχι νὰ μιμηθοῦμε τὰ ἀξιοθαύμαστα διαστημι-κὰ τολμήματα τῶν ἡρωϊκῶν ἀστροναυτῶν τῶν δύο ὑπερδυνάμεων, τουλάχιστο νὰ κά-νουμε τὸ γύρο τῆς γῆς, μέσα σὲ 2 — 3 εἰκοσιτετράωρα, πίνοντας τὸν καφέ μας στὸ Κάιρο, παίρνοντας τὸ πρόγευμά μας στὴ Βομβάη, τὸ γεῦμα μας στὴ Μπαγ-κόκ, τὸ πρόδειπνο στὸ Χόγκ - Κόνγκ καὶ τὸ δείπνο στὸ Τόκιο. Ἄλλα 2 εἰκοσιτετράωρα ἀνάμεσα σὲ Εἰρηνικό, Ἀμερικανικὸ καὶ Ἰαπωνικὸ ταξίδι, νὰ ἐπισκεφθῶμε τὴν ἀξιοθαύμαστη αὐ-

Ἀντλαντικὴ κι εἴμαστε πάλι στὴν Ἀθή-να, στὸ «κλεινὸν Ἄστυ», στὴ «γῆς τῇ δια-μαντόπετρα» κατὰ τὸν ποιητὴ.

★

Μιὰ τέτοια εὐκαιρία, δὲν δίνεται, βέ-βαια, σὲ ὅλους μας κάθε μέρα! Μὰ καὶ πόσοι δὲν τὴν ἐκμεταλλεύονται ὅταν τοὺς παρουσιασθῇ!

Ἐ, λοιπόν, φίλοι μου ἀναγνώστες. Ἐ-μένα μοῦ δόθηκε, φέτος τὸ καλοκαίρι, αὐ-τὴ ἡ εὐκαιρία καὶ ἔσπευσα νὰ τὴν ἐπω-φεληθῶ. Δὲν ὀλοκλήρωσα βέβαια, τὸ γύρο τοῦ κόσμου σὲ ἓνα συνεχὲς ταξίδι, μὰ ἔ-φτασα ὡς τὴν Ἰαπωνία. Ἐπισκέφθηκα τὴν «Χώρα τοῦ Ἀνατέλλοντος Ἡλίου» 25 ὁλό-κληρες ἡμέρες καὶ τὴν ἐσπούδασα ἀπὸ κοντά. Εἰκοσιπέντε ἡμέρες διέσχισα ὁλό-κληρὴ τὴν Κεντρικὴ καὶ μέρος τῆς Νότι-ας Ἰαπωνίας. Τὸ Μάρτη τοῦ ἐπόμενου χρόνου, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Διεθνούς ἑταίρειας ἡπειρωτικῶν μελετῶν (EXPO 70) πού

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ Κ. Κουλιδῶ

ΗΜΕΡΟΜ. 20-7-90

ΑΡΙΘ. 44436

473

τή χώρα, θά μου δοθῇ ἡ εὐκαιρία νά ὁλοκληρώσω τῖς παρατηρήσεις καί μελέτες μου, ἀφοῦ ταξιδέψω καί στὰ ὑπόλοιπα τμήματα τῆς Ἰαπωνίας ἀπό τὰ Νότια παράλια τῆς ὡς τὰ βορειότατα νησιά τῆς τῆ Σαχαλίνης. Στὰ σημειώματα, πού ἀρχίζω νά καταχωρῶ ἀπό σήμερα στὸ «Ν. Σχολεῖο» θά δοθοῦν οἱ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ 25ήμερο ταξίδι, πού πραγματοποιήσα ἤδη ἀπὸ τῖς 2 Ἰουλίου μέχρι τῖς 29 τοῦ ἴδιου μηνός.

Στῖς 2 Ἰουλίου ξεκίνησα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα μὲ μιὰ πολυάριθμη συντροφιά ἀπὸ 300 περίπου ἄτομα! Τὴν ἀποτελοῦσαν κυρίως οἱ τεταρτοετείς τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης —στοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ ὁργάνωση τῆς μοναδικῆς αὐτῆς ἐκδρομῆς— μερικοὶ φοιτητὲς ἄλλων πανεπιστημιακῶν σχολῶν, Ἀθηνῶν καὶ Θεσ)νίκης καὶ μερικοὶ, τέλος, τολμηροὶ φίλοι τῶν ταξιδιῶν καὶ τοῦ τουρισμοῦ ἀπὸ διάφορες πόλεις καὶ ἐπαρχίες τῆς Ἑλλάδας. Ὅλοι αὐτοὶ κι ἐμεῖς μαζί σὰν πληροφορηθήκαμε τὴν ὁργάνωση μιᾶς τέτοιας ἐκδρομῆς, δὲν λυπηθήκαμε κόπους καὶ ἔξοδα. Ὁλόκληρη, σχεδόν, ἡ Ἑλλάδα ἐκπροσωπήθηκε στὴ μοναδικὴ αὐτὴ ἐξόρμηση. Καὶ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα ἀντιπροσωπεύτηκαν: ἀρχιτέκτονες, μηχανικοὶ, γιατροί, δικηγόροι, ἐκπαιδευτικοὶ, συγγραφεῖς, δημοσιογράφοι, ἔμποροι, δημόσιοι ὑπάλληλοι, διάφοροι ἐπαγγελματίες. Ὅλοι αὐτοί, οἱ ἐκδρομεῖς, χωρὶς νά γνωρίζονται βέβαια ἀνάμεσά τους, συγκεντρώθηκαν ἀπὸ τὰ διάφορα σημεία τῆς χώρας μας χάρις στῖς φροντίδες ἑνὸς καινούργιου τουριστικοῦ ὁργανισμοῦ, τοῦ Τράβελ Χόστ καὶ μὲ κύριο προπομπὸ τὴν πολυμελὴ ὁμάδα τῶν τεταρτοετῶν τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης ξεκίνησαν γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκδρομῆς καὶ κύριος πνευματικὸς ὁδηγὴς τῆς ὁ καθηγητῆς τῆς Μορφολογίας καὶ Ρυθμολογίας τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς Θεσ)νίκης κ. Ν. Μουτοπούλος, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου, ὅπως ἀποδείχθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκδρομῆς, στάθηκε ὑπερβολικὰ πολὺτιμη καὶ συνετέλεσε στὸ νά ἀποκομίσουμε ὅλοι μας —καὶ ἰδιαίτερα οἱ μέλλοντες ἀρχιτέκτονες, μαθητὲς του—

πλούσια στοιχεῖα ἀπὸ τὸν ἀπέραντο θησαυρὸ τῆς Ἰαπωνικῆς παράδοσης, τέχνης καὶ κουλτούρας καὶ ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἀξιοθαύμαστα ἐπιτεύγματα τοῦ μοναδικοῦ τούτου λαοῦ τῆς θαυμασίας αὐτῆς χώρας. Πολύτιμοι βοηθοὶ τοῦ στὴν ὅλη ξενάγηση καὶ στὸν προγραμματισμὸ τῆς ἐκδρομῆς οἱ βοηθοὶ καὶ ἐπιμελητὲς κ.κ. Κ. Μέλφος, Χρ. Τσιλαλῆς, Χρ. Κουλουκούρης, Γ. Γιαννικουρῆς καὶ πάνω ἀπὸ ὅλους ὁ ἐξυπηρετικώτατος νεαρὸς ὑποψήφιος ἀρχιτέκτων κ. Πολ. Ζέκκος, στὴ δραστηριότητα τοῦ ὁποίου ὀφείλεται κατὰ μέγιστο μέρος ἡ ὁργάνωση καὶ ἐπιτυχία τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς.

ΤΡΙΑΚΟΣΙΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΔΡΟΜΕΙΣ ΞΕΚΙΝΟΥΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΑ

Τριακόσιοι, λοιπὸν ...νεοέλληνες ἐκδρομεῖς, χωρισμένοι σὲ δύο ὁμάδες (4 ὁμάδες ὡς τὸ Κάιρο ἀλλὰ 2 ὁμάδες ἀπὸ Κάιρο ὡς τὸ Τόκυο) ξεκινοῦν κατὰ... κύματα μὲ κατεύθυνση τὴν Ἀπὼ Ἀνατολὴ καὶ ὀριστικὸ προορισμὸ τὸ Τόκυο τῆς Ἰαπωνίας. Ἀναχωρήσαμε μὲ τὸ πρῶτο γκρουπ στῖς 2 Ἰουλίου ὥραν 10.30' μ.μ. ἀπὸ τὸν νέο διεθνὴ ἀερολιμένα τοῦ Ἑλληνικοῦ (Ἀνατολικὸ) μὲ ἕνα καλοτάξιδο μικτὸ ἐλικοπλάνο καὶ ἀεριοθούμενο συγχρόνως, ἀεροπλάνο τῶν Ἡνωμένων Ἀραβικῶν γραμμῶν. Ὑστερα ἀπὸ ἕνα ταξίδι - ἀστραπή, φτάσαμε στὸ διεθνὲς ἀεροδρόμιο τοῦ Καΐρου, ἀφοῦ πρῶτα ἀπολαύσαμε ἕνα ἐξαίσιο θέαμα: τὴν ὀλοφάντιστὴ Ἀλεξάνδρεια μὲ τὸ ὑπέροχο λιμάνι τῆς κι ἀφοῦ σὲ συνέχεια τὸ ἀεροπλάνο μας διέσχισε σὰν βολίδα τὴν τεράστια, ὅπως μᾶς φάνηκε, ἐδαφικὴ λουρίδα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια ὡς τὸ Κάιρο, ἀπολαμβάνοντας ἀπὸ τὰ ἀριστερά μας καὶ μέσα στὸ θαυμάσιο σεληνόφωτο, τῖς φωτεινὲς ἐκλάμψεις τῆς ὑδάτινης ἀρτηρίας τοῦ Σουέζ, τῆς κάπως μακρυνά μας εὐρισκομένης διώρυγας, αὐτὸ τὸ ἐπίζηλο μῆλο τῆς ἔριδας σήμερα ἀνάμεσα σὲ Ἀραβες καὶ Ἰσραηλινούς ἢ καλύτερα σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση!

Στὸ Κάιρο, παρὰ τῖς προσδοκίες μας, καμμιὰ πολεμικὴ ἀτμόσφαιρα. Βέβαια ὁ

πῆρχε συσκότιση στὸ ἀεροδρόμιο. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ οἰκήματα, στὰ ξενοδοχεῖα κ.λπ. τῆς πόλης. Κι ὅπως εἶδαμε τὴν ἐπομένη ἡμέρα (γιατὶ ἐμεῖς ἀνήκαμε στὴν «τυχερὴ» ὁμάδα τῶν φοιτητῶν πού παρέμεινε ἕνα ἐπὶ πλέον 24ωρο στὸ Κάιρο γιὰ ἐπισκέψεις καὶ ξεναγήσεις) ὁ κόσμος ἐργάζεται εἰρηνικὰ καὶ ἡ ζωὴ κυλάει τὴν ἡρεμὴ καὶ συνηθισμένη μορφή της, παρὰ τὰ κάποια σημάδια τῆς ἀπαραίτητης καὶ αὐτονόητης ἀμυντικῆς κινητοποίησης τοῦ πληθυσμοῦ ἐξ αἰτίας τῆς κρίσιμης κατάστασης στὴν ὁποία βρίσκονται τὰ γεγονότα στὸ μέτωπο τοῦ Σουέζ καὶ στὴν ἔρημο τοῦ Σινᾶ. Ἕνας ἡρεμὸς καὶ συμπαθέστατος λαός, οἱ Ἀραβες, σίγουροι γιὰ τὴν αἴσια ἔκβαση τῆς δίκαιης ὑπόθεσής των, ἀναμένουν καρτερικὰ νά συμφωνήσουν οἱ μεγάλοι γιὰ τὴν ἐπίλυση τῆς διαφορᾶς πού προέκυψε μεταπολεμικὰ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς —τοὺς γηγενεῖς— καὶ στοὺς Ἰσραηλινούς τῶν ὁποίων ἡ ἔντονα «τεχνητὴ» παρουσία σήμερα στὸν ἱερὸ χῶρο τῶν προπατόρων τους (ὡς γνωστὸν τὸ Ἰσραὴλ συγκροτήθηκε ἀπὸ τὰ σκόρπια σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμον κατὰλοιπα τοῦ σιωνισμοῦ, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν τραγικὴ χιτλερικὴ θεομηνία) δημιουργεῖ τὴν ἀξεπέραστη καὶ δυσεπίλυτη, ἀκόμη, λύση τοῦ προβλήματος τῆς εἰρηνικῆς συνύπαρξης τῶν δύο λαῶν καὶ τῶν δύο πολιτισμῶν. Ὁ Αἰγυπτιακὸς λαός, ὅπως τὸν ἀντικρύσαμε ἐμεῖς οἱ διαστικοὶ ἐπισκέπτες του, ἐνῶ συνεχίζει τὰ εἰρηνικὰ του ἔργα, παράλληλα τὰ στρατευμένα παιδιὰ του δίνουν τὸ παρὸν στὴ διώρυγα, ὅπου ἀγωνίζονται νά ἐκδιώξουν τοὺς «παρείστακτους» Ἰσραηλινούς ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τὰ βιαίως καταληφθέντα ἐδάφη τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς τῆς διώρυγας, πού τὴν κατέλαβαν κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ «πολέμου τῶν 6 ἡμερῶν». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ οἱ Ἰσραηλinoί, ἂν ἐξαίρεσουμε τὸν ἀταίριαστο γιὰ τὸν ἱστορικὸ τοῦτο λαό, ρόλο πού, ξένα συμφέροντα τοὺς ἀνέθεσαν, ἔχουν κι αὐτοὶ τὸ δικαίωμα τους. Πρέπει, τέλος πάντων, κάπου νά στεριώσουν! Κι ἐφ' ὅσον ἦταν διακακίης πόθος τους νά ριζώσουν στὴ «Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας», θὰ ἦταν ἀπάνθρωπο καὶ ἀνῆθικο νά τοὺς ἀρνηθῇ κανεὶς τὸ δικαίωμα νά ζήσουν κι αὐ-

τοὶ εἰρηνικά, σὲ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ γῆ τῶν πατέρων τους! Κρίσιμο τὸ σταυροδρόμι τῆς Παλαιστίνης. Ἀγεφύρωτα τὰ φυλετικὰ μίσση ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια. Θυμηθῆτε τῖς 10 πληγὲς τοῦ Φαραῶ. Τὴν ἔξοδο. Τὸ πέρασμα τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας. Τὴν περιπέτεια στὴν Ἐρημο τοῦ Σινᾶ. Τὸ μᾶνα! Τῖς 10 ἐντολὲς τοῦ Μωυσῆ. Τὸ ἀντίκρυσμα τῆς Γῆς Χαναάν, τῆς «Γῆς τῆς Ἐπαγγελίας». Δυόμισιν περίπου χιλιάδες χρόνια, ἔκτοτε, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑβραίων, ταλαιπωρημένοι, κατατρεγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, προσπαθοῦσαν νά βροῦν μιὰ μόνιμη «πατρίδα». Ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος τοὺς τὴν ἔδωσε. Εἶναι τὸ σημερινὸ ἀκμαῖο Ἰσραὴλ. Ἀκμαῖο γιατί θέλει νά ἐπιδιώσῃ. Γι' αὐτὸ καὶ —παρὰ τὴ δική του θέληση γιὰ εἰρηνικὴ συνύπαρξη μὲ τοὺς Ἀραβες— τὸ εἶδαμε, μὲ τὸν «πόλεμον τῶν 6 ἡμερῶν» νά ξαναγυρίσῃ στῖς ὄχθες τῆς Διωρυγας, νά ξαναδιασχίσῃ τὸ Σινᾶ, ὅχι διψασμένο, νηστικό καὶ ξυπόλητο, ἀλλὰ μὲ τὰνκς καὶ σιδερόφρακτες ἀρμάδες! Εἶναι ἡ εἰρηνεία τῆς ἱστορίας! Εἶναι ἡ εὐθύνη τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πού ἀντιπαράτασσαν εἰρηνικοὺς λαοὺς σὲ πολεμικὰ μέτωπα. Ἀς ἐλπίσουμε πὼς πολὺ γρήγορα οἱ δύο εἰρηνικοὶ αὐτοὶ λαοὶ καὶ πληθυσμοί, θὰ βροῦν τρόπο νά ἐπιλύσουν τῖς διαφορὰς τους.

Αὐτὲς τῖς σκέψεις ἔκανα τὸ πρῶτο βράδυ τῆς ἀφίξής μας στὸ Κάιρο.

★

ΣΤΟ ΚΑΪΡΟ ΜΕΣΑΝΥΧΤΑ ΚΑΙ ΚΑΤΙ

Στὸ Κάιρο μεσάνυχτα καὶ κάτι. Ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο, καὶ ὕστερα ἀπὸ τῖς ἀπαραίτητες διατυπώσεις, φτάνομε στὸ κέντρο τῆς πόλης καὶ καταλύομε σ' ἕνα ὠραῖο τουριστικὸ ξενοδοχεῖο, στὸ «ΑΤΛΑΣ». Ἡ ὥρα εἶναι περασμένη καὶ ὅπως θὰ ἦταν τὸ λογικώτερο θὰ ἔπρεπε νά ξαπλώσῃ κανεὶς, ὅπως ἀσφαλῶς ἔκαναν οἱ περισσότεροὶ τῆς συντροφιάς μας. Ὅμως, ποιὸς μᾶς κρατοῦσε, ἐμᾶς, μερικοὺς ἀνήσυχους καὶ περιέργους πρωτάρηδες στὴ ζωὴ τούτης τῆς παράδοξης χώρας μὲ τοὺς γλυκὰ μελαμφοὺς καὶ συμπαθητικούς κατοίκους της. Συγκροτήσαμε μιὰ

μικρή συντροφιά 4—5 άτομα, άρπάξαμε ένα ταξί από εκείνα που στάθμευαν μπροστά στο ξενοδοχείο και κάναμε μια νυχτερινή βόλτα στα δύο μεγάλα κομμάτια της πόλης, όπως τα χωρίζει ο ιερός Νείλος δημιουργώντας ανάμεσά τους δύο νησίδες: τη Γκεζίρα και τη Ρόντα. Όπως μάς είπε ο πανέξυπνος ταξιτζής, το ένα τμήμα είναι το μεγαλύτερο και έχει τα 3/4 των κατοίκων με δικό του Δήμαρχο. Το υπόλοιπο μαζί με τη Γκεζίρα έχει το 1/4 των κατοίκων. Έχει κι αυτό δικό του Δήμαρχο. Μέσα στη φεγγαρόλουστη βραδυά σταθήκαμε στις όχθες του Νείλου και απολάψαμε το εξάισιο θέαμα. Οι άχτινες του φεγγαριού αντιφέγγιζαν στα ήρεμα και σκούρα κάπως νερά του Νείλου, δίνοντας στο τοπίο μια βιβλική σχεδόν μεγαλοπρέπεια, καθώς τα πάντα τριγύρω ήταν βουτηγμένα σε μια άπεραντη σιωπή. Παρέκει, κοντά στη γέφυρα που ένωνε τα δύο τμήματα της πόλης, σταθήκαμε σε ένα υπαίθριο γωνιακό περίπτερο —που παραδόξως ήταν ανοιχτό για τους ξενύχτηδες— και ήπιαμε μονορούφι μερικές φιάλες αίγυπτιακής μπύρας και λεμονάδες. Στον πηγαϊμό και στον έρχομό παρατηρούσαμε διαστικά και σημειώναμε στο νου μας μερικά χαρακτηριστικά σημεία της πόλης που θα στέκονταν όρόσημα κατά την αύριανή μας εξόρμηση.

Όρα 3.30' μ.μ. επιστρέφομε στο ξενοδοχείο. Μά καθώς η συντροφιά μου έμπαινε στην είσοδο, βλέπω να με πλησιάζει διαστικά ένας λευκοντυμένος άραπης, ένας γραφικός τύπος που θύμιζε παλιά έποχή, και να μου λέγη:

—Έφέντη, έφέντη, ...πιάστρες, ...ντό-
λαρς .. δρακμές...

—Ξέρεις έλληνικά; του είπα.

—Ξέρω λίγα!... μου λέγει.

—Τί θέλεις; τον ρωτώ.

Αντί για άπάντηση με τράβηξε από το χέρι πρὸς το δρόμο. Περίεργος τὸν ακολουθήσα. Προχωρούμε πρὸς τὸν ἀπέναντι τοίχο. Ἐκεῖ, ὅπως ἀποδείχθηκε εἶχε ἕνα ξύλινο παραγκάκι. Κατέβασε δυὸ σανίδες, καὶ με ἔσυρε πρὸς τὰ μέσα. Ἐχει γούστο, εἶπα, νὰ με ληστέψη τὸ γεροντάκι. Μὰ ἡ βιβλική του μορφή κάθε ἄλλο πα-

ρὰ τέτοια διάθεση ἔδειχνε. Ἐβγαλε ἀμέσως ἀπὸ ἕνα συρτάρι πιάστρες —ἔτσι λέγονται τὰ αἰγυπτιακὰ νομίσματα—καὶ μοῦ τὶς ἔβαλε στὴν τσέπη μου! Συγχρόνως με τὸ ἄλλο χέρι μοῦ ἔκανε νόημα νὰ τοῦ δώσω τὰ δικά μου χαρτονομίσματα. Σκέθηκα νὰ ἐπωφεληθῶ κι ἐγὼ καὶ νὰ κάνω τὴν ἀνταλλαγὴ. Τοῦ ἔδωσα λίγα δολάρια, λίγα ἑκατοστάρικα ἑλληνικὰ καὶ πήρα τὶς... πιάστρες! Τὸ πρῶτ' ὅλοι γελοῦσαν στὴ συντροφιά μου πὼς με κατάρφε ο γέρο σοράφης νὰ μοῦ δώση λιγότερες πιάστρες! Ἡ ζημιὰ ἦταν ἀσήμαντη, μὰ γελάσαμε με τὴν ψυχὴ μας. Καὶ πιὸ πολὺ γελάσαμε τὸ βράδυ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, ποὺ ἕνα ὁλόκληρο κύμα ἀπὸ μικροπωλητὲς περικύκλωσαν τὰ πούλμαν ποὺ θὰ μᾶς πήγαιναν στὶς Πυραμίδες, γιὰ νὰ κάνουν τὴν υπαίθρια ἀνταλλαγὴ... συναλλάγμα-
τος καὶ τὴ χαρὰ μας ποὺ ἀκούσαμε τὶς λέξεις:

—Ντρακμές... ἐφέντη ...ντρακμές (δηλ. δώσε μας δραχμὲς καὶ πάρτε πιάστρες!).

Ὅπως, ἀργότερα πληροφορηθήκαμε, τὸ αἰγυπτιακὸ νόμισμα, ἐξ αἰτίας τῶν πολεμικῶν γεγονότων, θρίσκεται σὲ κάμψη καὶ τὰ ξένα νομίσματα ἔχουν μεγαλύτερη πέραση.

ΚΑΙΡΟ 3 ΙΟΥΛΙΟΥ 1969

Ξημέρωμα στὸ Κάιρο. Ἀπὸ τὶς 8 τὸ πρῶτ' βρισκόμαστε στὸ πόδι γιατί θὰ μείνουμε μόνο σήμερα στὸ Κάιρο καὶ πρέπει νὰ ἐκμεταλλευθοῦμε τὸν χρόνο γιὰ διάφορες ξεναγήσεις καὶ ἐπισκέψεις. Ἐχουν προγραμματισθῇ κυρίως ἐπισκέψεις σὲ διάφορα ἀξιοθέατα, μνημεῖα, μουσεῖα, στὶς Πυραμίδες κ.λπ.

Ὁρα 9 πρωϊνὴ ἔχουν συμπληρωθῇ οἱ σχετικὲς προετοιμασίες καὶ ξεκινοῦμε με πούλμαν γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὶς Πυραμίδες τοῦ Χέοπα, τοῦ Χεφρήνου, τοῦ Μυκερίνου. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά τοῦ δρόμου καθὼς τρέχουμε βλέπουμε τὴν ἀπέναντη αἰγυπτιακὴ πεδιάδα, ἀλλοῦ καταπράσινη καὶ με χαρακτηριστικὴ βλάστηση, ἀλλοῦ μονότονη καὶ σχεδὸν νεκρὴ ἄμμο. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ βλέπουμε σὲ ὅλη τὴν τὴ μεγάλοπρέπεια καθὼς φτάνουμε καὶ ἀνεβαίνομε τοὺς ἀμμόλοφους πάνω στοὺς ὁποίους

εἶναι χτισμένες οἱ πιὸ μεγάλες γνωστὲς Πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου. Ἀριστερά μας ὁ ἐπιβλητικὸς ὄγκος τῆς πυραμίδας τοῦ Μυκερίνου. Δεξιὰ μας μιὰ μεγάλη σὰν πλατεῖα ἔκταση, ἕνα «προαύλιο» θὰ λέγαμε· στὸ νότιο τμῆμα τοῦ ὁποῖου πανύψηλη καὶ ἐπιβλητικὴ ὀρθώνεται ἡ πυραμίδα τοῦ Χέοπα. Σ' αὐτὴν τὴν πυραμίδα κατευθυνόμαστε καὶ αὐτὴν προβλέπει τὸ πρόγραμμα νὰ ἐπισκεφθοῦμε καὶ νὰ μελετήσουμε προσεχτικὰ. Τὰ πούλμαν με τοὺς ἐκδρομεῖς σταματοῦν στὴ βάση τῆς πυραμίδας αὐτῆς καὶ ἀφοῦ μᾶς ἀπεβίβασαν παρατάχθηκαν στὴ σειρὰ ἀπέναντί της σὲ 80 μέτρα ἀπόσταση. Μπροστὰ στὴν πλατεῖα, ἔχει φτάσει ἤδη ἕνα καραβάνι ἀπὸ καμηλιέρηδες, ἔτοιμους νὰ μᾶς ...ἐξυπηρετήσουν. Μὰ ἔχουν πάρει ἐντολὴ νὰ μὴ μᾶς ἐνοχλήσουν ἂν δὲν τελειώση ἡ ἐπίσκεψη στὸ ἐσωτερικὸ τῆς πυραμίδας.

ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ — ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΠΥΡΑΜΙΔΑΣ ΤΟΥ ΧΕΟΠΑ

Πραγματικὰ σὲ λίγο, ὅσοι τολμηροὶ τὸ ἀπεφάσισαν ἀρχίσαμε τὴν ἀνάβαση καὶ κατάβαση μέσα στὴν καρδιὰ τῆς πυραμίδας, στοὺς τάφους τῶν Φαραώ. Ὑστερα ἀπὸ δραματικὴ καὶ ὑπομονετικὴ κατάβαση φτάσαμε σὲ ἕνα τετράγωνο στὸ κέντρο τοῦ τεράστιου οἰκοδομητικοῦ ὄγκου χιλιάδων τόνων τῆς πυραμίδας τοῦ Χέοπα. Ἐλάχιστοι μπορέσαμε νὰ μποῦμε καὶ νὰ χωρέσουμε σὲ ἕνα χωρὸ 3 Χ 4 μέτρα περίπου. Ἐκεῖ ἦταν θαμμένος ὁ Φαραὼ Χέοπας, μᾶς εἶπε ὁ ὁδηγός. Δέος μᾶς κατέλαβε στὴν ἰδέα πὼς φτάσαμε ζωντανοὶ σ' αὐτὸν τὸν πραγματικὸ τάφο με τὰ λίγα κυβικὰ μέτρα ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα καὶ ἀμηχανία πραγματικὴ γιὰ τὸ ἂν μπορέσουμε νὰ βγοῦμε κάποτε ἀπὸ τὴν σὰν κατακόμβη τρύπα στὴν ὁποία ἡ περιέργεια μᾶς ὥθησε νὰ χωθοῦμε! Ὅμως ἀνταλλάζοντας ματιὲς ἀνάμεσά μας, παίρναμε κουράγιο καὶ, ὕστερα ἀπὸ σύντομη ξενάγηση, σπεύσαμε νὰ πάρουμε τὴν ἀνηφορικὴ στενὴ καὶ ἐπικίνδυνη σκάλα ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγοῦσε στὴν ἐξοδο. Τόσο τὸ κατέβασμα, ὅσο καὶ τὸ ἀνέβασμα ποὺ γινόταν στὰ «σκυφτά», σχεδὸν διπλωμένοι στὰ δύο (με κάθοδο «ἀνάποδη»

σὰν τὸν κάβουρα!) βάσταξε σχεδὸν 3/4 τῆς ὥρας. Τέλος, φτάσαμε στὴν πολυπόθητη ἐξοδο κι ἀντικρύσαμε ...θριαμβευτὲς πιά, τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Τὸ παράδοξο ὅμως ἦταν πὼς ἐνῶ μπήκαμε στὴν πυραμίδα ἀπὸ ἰσόγεια σχεδὸν εἴσοδο· βρεθήκαμε, κατὰ τὴν ἐξοδο, ψηλὰ στὸ μέσο σχεδὸν ὕψος τῆς πυραμίδας ἀπὸ τὴ βάση στὴν κορυφή. Ξετρυπώσαμε σὰν τὰ ποντίκια στὸ μισὸ ὕψος τῆς πυραμίδας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀντικρύσαμε τοὺς υπόλοιπους τῆς συντροφιάς μας νὰ μᾶς περιμένουν. Τὸ κατέβασμα ἔγινε ἀκολουθώντας μιὰ ὠραία ἐξωτερικὰ «σκαλισμένη» σκάλα ποὺ μᾶς ὁδήγησε σὲ λίγο στὴν βάση τῆς ἐξόρμησης μας. Φωτογραφηθήκαμε καὶ κινηματογραφήσαμε σκηνὲς μπροστὰ στὴν πυραμίδα κι ἀμέσως σχεδὸν ξεκινήσαμε γιὰ τὴ Σφίγγα καὶ τοὺς ἄλλους τάφους.

ΠΗΛΑΛΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΜΗΛΕΣ!

Μόλις κατεβήκαμε ἀπὸ τὴν πυραμίδα τοῦ Χέοπα καλὰ καλὰ δὲν εἶχαμε συνέλθει ἀκόμη, καὶ νὰ τες προστά μας οἱ παρδαλοντυμένες καμήλες με τοὺς παράξενους καμηλιέρηδες. Χωρὶς νὰ καλοσκεφτοῦμε γιὰ νὰ ἀποφασίσουμε, μᾶς «ἄρπαξαν» οἱ φιλόξενοι, ὅπως νομίζαμε, καμηλιέρηδες καὶ φορῶντας μας με τὸ «ζόρι» σαρίκια καὶ κελεμπίες μᾶς ἀνέβασαν στὴ ράχη τῶν καλοκάγαθων ζώων τῆς ἐρήμου. Καὶ με ἕνα «χόπ» αὐτὲς, σὰν νὰ πήραν σύνθημα, σηκώθηκαν (ξέχασα νὰ σᾶς πῶ πὼς μᾶς περιμέναν γονατιστὲς) καὶ ἀρχισαν νὰ πηλαλοῦν! Ἐχανε ὁ σκύλος τὸν ἀφέντη κι ὁ ἀφέντης τὸ σκύλο. Ἐκατὸν περίπου ἄνθρωποι καθάλα στὶς καμήλες! Ἄλλες νὰ τρέχουν γοργὰ, ἄλλες ἀργότερα. Ἄλλες πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἄλλες πρὸς τὰ ἀριστερά. Σὲ λίγο καθὼς ροβολοῦσαμε τὸν καταφορικὸ δρόμο πρὸς τὴ Σφίγγα καὶ τὰ ἐκεῖ μνημεῖα ἀρχισε νὰ διεξάγεται μιὰ περίεργη, γραφικώτατη, μὰ καὶ πρωτότυπη ἐντελὼς σκυταλοδρομία. Οἱ καμηλιέρηδες σταματοῦσαν, ζητοῦσαν «μπαξίσι», ἀλλὰ καὶ «προειδοποιούσαν» τὸν ἀδαὴ πὼς ἂν δὲν δώση «μπαξίσι» δὲν ἐπρόκειτο νὰ φτάση τοὺς ἄλλους ποὺ προηγούνταν. Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκδρομῆς φώναζαν δυνατὰ:

—Παιδιά, κανείς να μη πληρώσει «μπαξίσι». Είναι πληρωμένοι οι καμηλιέρηδες από την Έταιρεία Χόστ που έχει οργανώσει την έκδρομή!

Άλλα ποιός μπορούσε να ακούσει τις προσταγές αυτές όταν ο καμηλιέρης καθενός, τεντώνοντας «ίκετευτικά» το χέρι και κάνοντας γύρους επί τόπου με την καμήλα του (φυσικά και τον αναβάτη της) δημιουργούσε συνθήκες κάθε άλλο παρά ευχάριστες!...

Βγάζω ένα δολλάριο και το δίνω στον καμηλιέρη μου. Άλλα αυτός δεν ικανοποιήθηκε. Φωνάζει, χειρονομεί, απαιτεί, απαιτεί, «ἀπειλεί» και στριφογυρίζει την καμήλα του επί τόπου!

—Εφέντη! Μου γνώφει, και μου κάνει νόημα να του δώσω 5 δολλάρια, όσα τα δάχτυλα του χεριού του. Κι ενώ έτοιμάζομαι να του ξαναδώσω ένα - δυο δολλάρια ακόμη περνά ξυστά δίπλα μου ένας... νεοέλληνας... ταλαιπωρημένος κι αυτός από τον καμηλιέρη του και μου λέγει:

—Χάρη, μη δίνεις τίποτε. Είναι πληρωμένα! Δεν ακουσεις;

—Άκουσα, του λέγω. Άλλά, βρέ αδερφέ, φτωχοί άνθρωποι είναι. Να μη βγάλουν κι αυτοί ένα μεροκάματο της προκοπής!...

Κι άμέσως του έδωσα άλλα δυο δολλάρια. Έτσι κόπασε ό... στροβιλισμός! Στο μεταξύ, καθώς προχωρούσα, είδα πολλούς ρωμιούς τσιγκούνηδες να.. ταλαιπωρούνται έπειδή δεν ήθελαν να δώσουν «μπαξίσι». Τους έκανα νόημα να ξεχάσουν τις έλληνικές συνήθειες και να προσαρμοσθούν γιατί το «μπαξίσι» στην Αίγυπτο είναι παλιά άμαρτία επί Φαραούκ και των προκατόχων του. Τί να σου κάνη ο καλός μας ό Νάσερ. Άγωνίζεται να άναμορφώσει την πατρίδα του και τον καταδυναστεμένο δεκαετηρίδες όλόκληρες, λαό του. Έπέτυχε να διώξη τους ξένους σφετεριστές του ίδρωτα των φελλάχων και τους άποικιοκράτες από τα έθνικά έδάφη του. Οικοδόμησε και οικοδομεί μια νέα δημοκρατία πάνω σε έθνικές και κρατικές βάσεις. Μια λογικώς διευθυνομένη οικονομία, διατηρώντας τα δυτικά της πρότυπα. Δεν μπόρεσε όμως και δεν θα μπόρεσει να σβύση μονομιάς συνήθειες, έθιμα

και κατάλοιπα του κακού παρελθόντος. Το «μπαξίσι» θα σβύση άργότερα, πολύ άργότερα όταν θα έχη τελειώσει ο πόλεμος με το Ίσραήλ και όταν ο αίγυπτιακός πληθυσμός άρχισή να γεύεται τα πλούσια άγαθά της ειρήνης μέσα σ' αυτή την άμπλουτη, από έδαφική άποψη, χώρα. Όταν το Φράγμα του Άσσουάν και τα υπόλοιπα τεχνικά και άρδευτικά έργα μετατρέψουν την Αίγυπτο σε Γήν της Έπαγγελίας κι όταν το διεθνές κανάλι του Σουέζ άρχισή να άποδίδη στη χώρα τους δασμούς από τα διόδια που δικαιούται. Τότε, κι άφου στο μεταξύ ή νέα γενιά θα έχη διαδεχθή τους σημερινούς όπαδούς του «μπαξίσι», θα θεωρή άνάξιο να ζητά «μπαξίσι» άφου θα έχη έξασφαλίσει ένα άνώτατο βιοτικό επίπεδο. Σήμερα οι φτωχοί φελλάχοι, οι καμηλιέρηδες, οι άχθοφοροι, οι έργαζόμενοι, δεν έχουν τις άπολαβές που χρειάζονται. Τούτο το όμολογούν έπίσημα στην Αίγυπτο. Έτσι, λοιπόν, ό μόνος ίσως που δεν παρεξήγησε την κωμωδία της «πηλάλας με τις καμήλες» και της κατά κόρον «μπαξισοπληγίας» των έκδρομέων μας από τους πρωτότυπους οδηγούς των καλοκάγαθων τετραπόδων της έρήμου, ήταν ό ύποφαινόμενος. Αυτές τις σκέψεις έκανα και αυτές τις έξηγήσεις έδωσα στη συντροφιά μου όταν μετά την όλόκληρωση της έπίσκεψής μας στη Σφίγγα και στους τάφους γυρίσαμε το μεσημέρι στο Κάιρο και άργότερα στο άεροδρόμιο όπου συναντήσαμε το ίδιο φαινόμενο.

—Πάρτε το άπόφαση, κύριοι, τους είπα. Χωρίς «μπαξίσι» δεν ζει ό φτωχός Αίγύπτιος!!

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΕ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΪΡΟΥ

Έπιστρέψαμε στο Κάιρο, ύστερα από μια λεπτομερειακή ξενάγηση στους χώρους των πυραμίδων, της Σφίγγας και των τάφων του φαραωνικού δυναστικού συμπλέγματος. Έκεί μās δόθηκαν όλες οι άπαραίτητες πληροφορίες, οι σχετικές με το άρχαίο αίγυπτιακό ίερατείο, τις ιεροτελεστέιες της «μουμιοποιήσεως» και της ταφής των ήγεμόνων, άλλα και των

άπλων ανθρώπων. Κατακουρασμένοι, άναπαυθήκαμε τρεις ώρες (2—5) ύστερα από ένα νοστιμώτατο γεύμα.

Στις 5 άκριβώς μ.μ. άρχίσαμε τη συστηματική ξενάγηση μέσα στο Κάιρο. Οι πιό πολλές έπισκέψεις έγιναν με όλόκληρη την ομάδα και με είδικους ξεναγούς. Μερικές έπισκέψεις τις κάναμε μόνοι μαζί με μια μικρή φιλική ομάδα.

Στο Κάιρο, λοιπόν, έπισκεφθήκαμε το Άρχαιολογικό Μουσείο, μοναδικό στον κόσμο για τη συλλογή του έργων φαραωνικής τέχνης, όπου άνάμεσα στα άλλα έκθέματα θαυμάσαμε ιδιαίτερα εκείνα που βρέθηκαν στον τάφο του φαραώ Τουταγχαμών. Έπισκεφθήκαμε έπίσης το Άραβικό Μουσείο όπου προσέξαμε τις θαυμαστά τεχνουργημένες λάμπες και τα περίκομψα συντριβάνια. Στο Κοπτικό Μουσείο, ή χριστιανική Αίγυπτος άποκαλύπτεται σε όλο το ένδοξο παρελθόν της ενώ ή γειτονική μονή του Άγίου Γεωργίου με το έλληνικό παρελθόν και παρόν της μίλησε με θερμή στις έλληνικές μας καρδιές. Πολύ ένδιαφέρον στο είδος του ήταν και το Γεωργικό Μουσείο, μοναδικό κι αυτό στον κόσμο, όπου παραστατικά δίδεται στον έπισκέπτη μια πλήρης εικόνα της άγροτικής ζωής της Αίγυπτου από τα άρχαία χρόνια ως σήμερα. Μικρότερο κατά πολύ άλλ' ένδιαφέρον έπίσης ήταν και το λεγόμενο Κέρινο Μουσείο όπου κέρινες άλλ' όλozώντανες κούκλες μās μετέφεραν σε μιάν άλλην άτμόσφαιρα. Έπισκεφθήκαμε έπίσης και την άκρόπολη του Καΐρου, την περίφημη Σιταντέλλα, όπου το έξαίρετο τζαμί του Μωχάμετ Άλυ, έργο Έλληνα άρχιτέκτονα, μās γοήτευσε με τον πλούτο του και την άρχιτεκτονική του. Συμπληρώσαμε τις έντυπώσεις μας και με άλλα τζαμιά, άνάμεσα στα όποια και του σουλτάνου Χάσσαν και το Έλ Ριφάη, από τα μεγαλύτερα του μουσουλμανικού κόσμου και μεταφερθήκαμε στον όνειρευτο κόσμο της λαγγεμένης Άνατολής περιδιαβάζοντας στα στενά του Χάν Χαλήλ. Τέλος, για να έχουμε και μια έντονη άνάμνηση του συγχρόνου Καΐρου άνεθήκαμε στον Πύργο του άπ' όπου το πανόραμα της πολιτείας είναι πραγματικά άλησμόνητο.

Χτυπητή αντίθεση με όλα τα θαυμαστά τούτα δημιουργήματα της αίγυπτιακής, χριστιανικής και άραβικής τέχνης, δίνει στον έπισκέπτη ή έπίσκεψη στις λαϊκές άγορές, στους δρόμους και στα στενά σοκάκια της πόλης. Άφθονη ύπαίθρια προσφορά έμπορευμάτων, χαμηλής όμως ποιότητας και άμφίβολης καλής συντήρησης. Άν δεν διακινδυνεύαμε να παρεξηθούμε από τους τόσο συμπαθείς και άγαπητότατους αίγυπτίους φίλους μας, θα τονίζαμε ιδιαίτερα την έλλειψη μέτρων άστυατρικής πρόνοιας και έλέγχου επί των προσφερομένων τροφίμων και γενικά επί των ειδών διατροφής. Κοπάδια μυίγες, άληθινή μάστιγα στο Κάιρο έπικάθονται πάνω στα νωπά τρόφιμα κρέατα, φρούτα. Τα κρέατα στα κρεοπωλεία κατακόκκινα σαν να είναι βαμμένα με κόκκινη βαφή. Θάλεγε κανείς πώς τα πασαλείφουν με το κόκκινο στρώμα κάποιας προφυλακτικής ουσίας. Κι όμως. Όπως μου είπαν είναι από τις σφραγίδες της άστυατρικής ύπηρεσίας, όπως φυσικά πολλές φορές γίνεται και σε μās. Άν δεν κινδυνεύαμε να χαρακτηρισθούμε άγενείς προς τους φιλόξενους φίλους μας θα λέγαμε ότι σήμερα μερικές λαϊκές συνοικίες και άγορές του Καΐρου κολυμπούν μέσα στη μύγα. Είμαστε βέβαιοι πώς οι άρχες παίρνουν τα μέτρα τους και είναι πολύ πιθανόν το κύμα αυτό της μύγας να είναι φρούτο των τελευταίων ετών. Μακάρι. Μία τέτοια ένδοξη χώρα, με τόσο φυσικό πλούτο, με τους θαυμάσιους κατοίκους της —όλο σεμνότητα, άφέλεια, καλσύνη και ανθρωπιά— είναι κρίμα να μην βρή γρήγορα τον άληθινό της δρόμο. Όπως είπαμε και προηγουμένως, ό πρόεδρος Νάσερ και οι συνεργάτες του έχουν πολύν άκόμα δρόμο να διανύσουν για να οδηγήσουν την ώραία πατρίδα τους σε ένα ευτυχέστερο μέλλον. Καί είμαστε βέβαιοι πώς —σε πείσμα όλων των έχθρών τους, γηγενών και ξένων— θα στεφθούν στο τέλος νικητές, προς μέγα όφελος του συμπαθούς αίγυπτιακού λαού, που τόσο κοντά μας τον νοιώθουμε. Σε καμμία περίπτωση δεν θα θέλαμε να έκληφθούν οι λίγες παρατηρήσεις μας σαν μομφή ή έπίκριση. Μπορούσαμε, από ευγένεια και

διακριτικότητα να μη τις καταχωρήσουμε στο σημείωμά μας αυτό. 'Η αγάπη μας όμως προς την μεγάλη και αρχαία κοιτίδα του πανανθρώπινου πολιτισμού μας έκανε να εκθέσουμε τα γεγονότα όπως διαστικά τα είδαμε και να πούμε μερικές σκέψεις όπως πραγματικά τις νοιώσαμε.

ΜΙΑ ΦΕΓΓΑΡΟΛΟΥΣΤΗ ΒΡΑΔΥΑ ΣΤΟ
«ΣΑΧΑΡΑ ΚΛΑΜΠ» ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ
ΕΡΗΜΟ

'Αργά το βράδυ ξεκινήσαμε για ένα τοπίο της έρημου όπου —κατά το πρόγραμμα— θα παρακολουθούσαμε ένα μαγευτικό καλλιτεχνικό θέαμα στο νυχτερινό κοσμικό κέντρο «ΣΑΧΑΡΑ ΚΛΑΜΠ». Πραγματικά δεν πέρασε πολύ ώρα και τα πούλμαν μας έφεραν μέσα σε μια απέραντη και γαλήνια έρημιά, που την έκανε πιο μαγευτική ή φεγγαρόλουστη βραδιά. Έξω από το κέντρο μια εκατοντάδα περίπου σελωμένα καθαρόαιμα αλόγα, περίμεναν —όχι μόνο έμάς, αλλά και άλλους τουρίστες— να τους σεργιανίσουν μέσα στην έρημο, όταν θα τελείωνε το καλλιτεχνικό πρόγραμμα του κέντρου. Μά όλοι έμείς, ταλαιπωρημένοι από το τόσο έντονο 24ωρο των επισκέψεων και προγραμματισμένοι για πρωινή αναχώρηση για την 'Ιαπωνία, δεν είχαμε το κουράγιο να απολαύσουμε αυτό το πρωτότυπο σεργιάνισμα. Περιοριστήκαμε να παρακολουθήσουμε το θαυμάσιο πρόγραμμα του «ΣΑΧΑΡΑ ΚΛΑΜΠ» με τις λάγνες χορεύτριες και οδολίσκες του, με τα φιδίσια σαν λάμμες καταπληκτικά τους σώματα, με τα κατάμαυρα και γυαλιστερά τους μάτια, με την πανδαισία χρωμάτων, ρυθμών, μουσικής, κινήσεων και χορευτικής τέχνης. Ήταν για μας μία από τις «χίλιες νύχτες» των παραμυθιών της μαγεμένης 'Ανατολής, που δύσκολα ή σπάνια μπορεί κανείς α-

ληθινά να απολαύσει, εκτός, βέβαια, από τις σκηνές των διαφόρων κινηματογραφικών έργων. Οί διευθύνοντες το κέντρο έκαναν ό,τι μπορούσαν για να μας ευχαριστήσουν. Το σερβίρισμα του φαγητού, των ποτών ή του αρωματικού καφέ της Μόκκας μας άφησαν τις καλύτερες εντυπώσεις μαζί με το αξιόλογο καλλιτεχνικό πρόγραμμα και την όλη ατμόσφαιρα. Μια μικρή βόλτα με τα πόδια στο γύρω σεληνοφώτιστο τοπίο κι ένας θερμός αποχαιρετισμός στην ωραία Αίγυπτο σήμανε το τέρμα της αίγυπτιακής παρένθεσης στο μεγάλο μας ταξίδι για την 'Απω 'Ανατολή.

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ
ΝΕΙΛΟΥ

Πολύ άργά, σχεδόν στη μία μετά τα μεσάνυχτα της 3ης προς την 4ην 'Ιουλίου, αποχαιρετήσαμε το φιλόξενο Κάιρο γεμάτοι από έντονες εντυπώσεις και κυρίως εκείνες που κρατήσαμε από τις επισκέψεις μας στα διάφορα ανεπανάληπτα μνημεία του αρχαίου και μεταγενέστερου αίγυπτιακού πολιτισμού. Μια δεύτερη επίσκεψη στη χώρα του Νείλου, στις υπόλοιπες αρχαιότητες, (στο Λούξορ κ.λπ.), στη Διώρυγα και στο Φράγμα του 'Ασσουάν θα μας δώσει το απαραίτητο υλικό και τη δυνατότητα να απολαύσουμε και να μελετήσουμε τα πλούσια ιστορικά της μνημεία και να οραματισθούμε το λαμπρότατο μέλλον της σύγχρονης Αιγύπτου κάτω από την άξια ήγεσία των σημερινών λαμπρών Κυβερνητών της.

(ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Στο επόμενο τεύχος Δεκεμβρίου συνεχίζουμε τις εντυπώσεις μας από το ταξίδι μας στην 'Ιαπωνία, στη χώρα δηλαδή του τελικού προορισμού. Το σημερινό σημείωμα ήταν προεισαγωγικό και μάλιστα «εκτός θέματος»).

ΧΑΡΗΣ ΠΑΤΣΗΣ

Προβλήματα άγωγής της έφηβικής ηλικίας

Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ ΜΑΣ

Υπό ΕΥΡΙΠ. ΣΟΥΡΛΑ, παιδαγωγού

Κατά την διδασκαλία της 'Ιστορίας παρουσιάζονται ευκαιρίες ώστε να ασχοληθούν οι μαθηταί και αι μαθήτριά μας και με την 'Ιστορίαν της Γενιάς και των Προγόνων των.

ANTON ROSNER

I

Όρες 'Αγωγής και έρευνα του περιβάλλοντος του οικογενειακού των μαθητών και μαθητριών μας αποτελούν κατά τον Βιεννέζον συνάδελφον ANTON ROSNER τους δυο Πόλους, οί όποιοι υποβοηθούν την συμπλήρωσιν του πραγματικού ψυχογραφικού δελτίου των μαθητών και μαθητριών μας.

Τις ώρες 'Αγωγής ή ταπεινότης μας τις εισήγαγε εις το Πρόγραμμα μαθημάτων, των τάξεων εκείνων εις τας όποιας ήτανε ORDINARIUS διά της καθιερώσεως του Χρονικού της τάξεως, και ή έννοια της 'Αγωγής ήσκειτο όχι χωρισμένη από την διδασκαλίαν, αλλά δεμένη ψυχολογικά και παιδαγωγικά με το περιεχόμενον των διαφόρων διδακτικών ενότητων.

Το πρώτο άσθενές φώς στο σκοτάδι των αιώνων της διδακτικής τέχνης υπήρξε ή διακήρυξις του HERBART, πώς καμιά διδασκαλία δεν μπορεί να αναγνωρισθή καρποφόρος χωρίς 'Αγωγή', μία διακήρυξις δηλαδή που για την Διδακτικήν υπήρξε επί μακρόν χρόνον ο πρωταρχικός οδηγός, εάν ληφθ ή υπ' όψει ότι ή διδασκαλία ή αποξενωμένη από την 'Αγωγήν ήτανε πρωταρχικά και επί πολλούς αιώνας ή πραγματική μορφή της διδασκαλίας, όπως διαπιστοῦται από την ιστορίαν της Παιδαγωγικής.

Μέσα στο κύλισμα του χρόνου ή διδασκαλία στην ιστορική της διαδρομή προσαρμόστηκε με χτυπητό αποτέλεσμα προς την πλευράν της τεχνικής μαθήσεως, αποξενωμένη δέ πάντοτε από συνδυασμούς με προβλήματα 'Αγωγής.

Το πρώτον δέ ο PESTALOZZI ήτανε εκείνος που έθεσε τον θεμέλιον λίθον συνδυασμού διδασκαλίας και 'Αγωγής, και άπεφάνθη ότι ο σκοπός πάσης διδασκαλίας δεν μπορεί να είναι άλλος παρά αυτή ή ανθρωπιά!

Κάθε αντικείμενον διδασκαλίας ή όποια είναι άχώριστη από την έννοιαν της 'Αγωγής παίρνει την άξίαν της έν συσχετίσει με τον σκοπόν της 'Αγωγής, δεδομένου ότι και αι γνώσεις αι μεταδιδόμεναι διά της διδασκαλίας δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά έξυπηρετούν τον άπώτερον σκοπόν της διαμορφώσεως των τροφίμων σε ήθικας προσωπικότητας ώπλισμένας με χαρακτήρα.

Το πρόβλημα συνδυασμού διδασκαλίας και 'Αγωγής, ή ταπεινότης μας το έφηρμωσε και κατά την διδασκαλίαν του μαθήματος της Ψυχολογίας.

Προκειμένου δηλαδή όπως διαγνώσομεν τον τύπον τονψυχολογικών των έφηβων μας, και υποβοηθήσομεν παραλλήλως την εξέλιξιν της έν εξέλειπει προσωπικότητός των παραμερίζοντες τυχόν έλαττώματα τα όποια ώφείλοντο εις οικογενειακάς κληρονομικάς επιβαρύνσεις, εις την διδασκαλίαν του σχετικού κεφαλαίου της Ψυχολογίας ήσχολούμεθα και με την έρευναν της Γενιάς και των Προγόνων των έ-

1) KEINEN UNTERRICHT ANERKENNE, DER NICHT ERGIEHT.

HERBART

1) DAS ZIEL ALLES UNTERRICHTS KEIN ANDERES SEIN KANN, ALS DIE MENSCHLICHKEIT SELBER.

PESTALOZZI

μοιβαία κατανόησις μεταξύ της Γιαγιάς και του Παπού.

Και όπως μου διηγόντανε και μου έλεγαν, ποτέ τους δεν υπήρξαν ριψοκίνδυνοι, αποφασιστικοί ή ένθουσιώδεις, ίσως γιατί δεν τους τὸ ζήτησε ή ζωή, ούτε όμως υπήρξαν ποτέ τους και δειλοί.

Η Γιαγιά είχε κάποιον έγωϊσμό και κάποιο πείσμα, όχι όμως διαρκείας, γιατί δεν της τὸ επέτρεπε ή συμπεριφορά του Παπού.

Είχε πάντοτε προσωπική γνώμη, στηριγμένη σὲ βάσεις ήθικες.

Η Γιαγιά δεχόντανε στὸ σπίτι της τοὺς φίλους και τοὺς συγγενεῖς με χαρά, όχι όμως όλους. Τοὺς περισσότερους τοὺς δεχόντανε με ἀπλή εὐγένεια, χωρίς νὰ ἐκδηλώνη και αίσθήματα χαρᾶς.

Έδω τελειώνει, σεβαστὲ Καθηγητὰ της Ψυχολογίας, ή ἀναδρομή στα περασμένα μου.

Και τώρα τρέχω κι' ἐγὼ νὰ πάρω τὴ θέση μου, ἀφίοντας πίσω μου μορφές τόσο ἀγαπημένες, ἀλλὰ και τόσο διαφορετικές ἀναμεταξύ τους.

Αλήθεια! πόσο διαφορετικοί οἱ χαρακτῆρες τῶν προγόνων μου!

Μπορῶ νὰ τοὺς κατατάξω ἀρά γε σὲ τύπους; Βεβαίως, πολὺ εὐκόλα!

Και ἰδοὺ:
'Ο Μπαμπᾶς μου ἔξωστρεφής.
'Ο Μπαμπᾶς του και Παπούς μου ἔξωστρεφείς.

Η Γιαγιά ἔξωστρεφής.
Η Μητέρα όμως...;

Τί εἶναι ἀλήθεια;
Τὸ βρίσκω λίγο δύσκολο νὰ τὴν κατατάξω κάπου. Τὸ ἴδιο δυσκολεύομαι και γιὰ τοὺς γονεῖς της. Ἀσφαλῶς κάποιος ἐνδιάμεσος ή μεικτὸς τύπος θὰ ὑπάρχη. Δεν τὸν ξεύρω όμως, και παραιτοῦμαι νὰ τὸν κατονομάσω.

Α'

Μά... βρίσκω κάτι παράξενους συνδυασμοὺς τῶν γνωρισμάτων τῶν ψυχικῶν ποὺ χαρακτηρίζουν τοὺς προγόνους μου, ποὺ χαρακτηρίζουνε κι' ἐμένα.

Ἐπὶ παραδείγματι:

Συναναστρέφομαι τοὺς ἀνθρώπους τοῦ περιβάλλοντός μου, όχι όμως όλους με τὸν

ἴδιο τρόπο. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν στιγμές ποὺ νοσταλγῶ τὴν μοναξιά με μόνη συντροφιά τὴν γαλήνια φλυαρία της φύσεως.

Ἀκόμη, ἀν και ἀγαπῶ τὸ περιβάλλον μου εἶμαι ἐπιφυλακτικὴ πρὸς ὅλους, και ἀπεριόριστα καχύποπτη γιὰ τοὺς ξένους.

Αὐτὴ ή τελευταία ἀντικαθιστᾶ συνεχῶς τὸν πληγωμένο αὐθορμητισμό μου.

Αὐτὸ ποὺ με κάνει νὰ ἀσπάζωμαι τὰ μεγάλα κοινωνικά και ήθικά διδάγματα, δὲν εὐρίσκεται σὲ παθητικὴ κατάσταση, ὥστε νὰ δέχεται ὁποιεσδήποτε ἀπόψεις τοῦ περιβάλλοντος.

Συχνότατα βρίσκονται ἀ ν τ ι μ ἑ τ ω π ε ς στὴν ἀποδοκιμασία μου γι' αὐτές.

Εἶναι τὸ αἶσθημα της αὐτοσυντηρήσεως ποὺ λειτουργεῖ μέσα μου και ποὺ με κάνει νὰ σκέπτομαι κατὰ τρόπο θετικὸ γιὰ ὅλα.

Μικρὴ όμως προσπάθεια ή κάποια ἐξωτερικὴ ὄθησις νοιώθω πολλές φορὲς πὼς μπορεῖ νὰ τὸ ἐξουδετερώσῃ.

Ποτὲ δὲν ἐπεχείρησα νὰ ἐπιβάλω τὴν γνώμη μου σὲ ἄλλους, προσεπάθησα όμως πάντοτε νὰ τοὺς πείσω γιὰ τὴν ὀρθότητά της.

Εἶμαι ἐγωῖστρια, όχι όμως γιὰ τὸν ἑαυτό μου. 'Ο ἐγωῖσμός μου όμως ἐξαφανίζεται, ἐὰν ή συμπεριφορά τῶν ἄλλων δὲν εἶναι δουλοπρεπής ἀλλὰ κινεῖται στὰ πλαίσια της κατανόησεως και δείχνει σημεῖα πραγματικῆς φιλίας και όχι ὑποκριτικῆς συμπεριφορᾶς.

Ἐδῶ, σεβαστὲ μου Καθηγητὰ της Ψυχολογίας, τελειώνουν οἱ συλλογισμοί μου.

Ἡ ἀνίχνευσις στα περασμένα τέλειωσε. Τὰ πορίσματά της εἶναι γραμμένα στὴν ἐκθεσή μου αὐτή, ποὺ σεῖς μᾶς δώσατε τὸν τίτλον και τὸ περιεχόμενον.

Γεμάτη ἐκπληξη γιὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀνεκάλυψα και περιέγραψα ἀνωτέρω, εὐχαριστῶ:

Τὴν περιέργεια,

Τὴν μνήμη και

Τὴν εὐκρίνεια,

γιὰ τὸν κόσμο ποὺ μοῦ φανέρωσαν, ἕναν κόσμο ἄγνωστο ἕως τώρα σὲ μένα, τὸν κόσμο της Κληρονομικότητος».

Εὐ γ ε ν ί α Κ α τ σ ο υ ρ ί δ ο υ
(Ἀπόφοιτος Δ' Γυμνασίου Θελέων Ἀθηνῶν, 1950)

φῆβων μαθητριῶν της προτελευταίας Γυμνασιακῆς τάξεως.

Ἡ με τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον ἐπακολουθοῦσα ὡς ἐφαρμογή ἐκ μέρους τῶν μαθητριῶν διατύπωσις ἐκθέσεων:

«Ἐ γ ὼ και ή Γ ε ν ι ᾶ μ ο υ»

Θὰ καταδείξῃ τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν συνδυασμοῦ διδασκαλίας και Ἀγωγῆς και εἰς τὴν Ψυχολογίαν.

Παραθέτομεν μερικὰ δείγματα ἐκθέσεων μαθητριῶν μας τοῦ Δ' Γυμνασίου Θελέων (Ἀθηνῶν).

II

«Ἐγὼ και ή Γενιά μου!»

A'

Ἀλήθεια!

Ποιοί εἶναι οἱ κρικοί της ἀνθρώπινης ἀλυσίδας ποὺ με δένει με τὴν Γενιά μου και με τοὺς Προγόνους μου; Πὼς ἦταν; Ποῦ ἔζησαν; Πότε ἀντίκρουσαν τὸ φῶς τοῦ ήλιου;

Τίποτα όμως δὲν βλέπω στὸν πλατὺ δρόμο της Ζωῆς παρὰ τὴν Μοῖρα με τὴν ἄγνωστη ὄψη της, ποὺ με ὀδηγεῖ πρὸς τὸ τέρμα τοῦ δρόμου.

Στρέφω τὰ μάτια μου πίσω και βλέπω τοὺς γονεῖς μου ποὺ με συνοδεύουν, ἐνῶ πίσω τους ἀκολουθοῦν μορφές ἀχνές, ἀκαθόριστες, χαμένες μέσα στὸ ἀπέραντο σκοτάδι τῶν χρόνων.

B'

Τοὺς γονεῖς μου κοιτάζω πρῶτα με βλέμμα ἐξεταστικό. Τίποτε όμως καινούργιο. Μένουν οἱ ἴδιοι πάντα.

Ἡ μητέρα μου με τὴν ἀπειρὴ καλωσύνη της, ποὺ εἶναι πάντοτε ὑποχωρητικὴ γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν φιλονικία, χωρίς κανένα ἔχνος ἐγωῖσμοῦ.

Ὁρθώνει τὸ ἀνάστημά της ἰδίως στίς δύσκολες περιστάσεις.

Ἀντιμετωπίζει τὰ βάσανα της ζωῆς με θάρρος θαυμαστὸ και με μιὰ πρωτοβουλία ἀνυπερβλητῇ.

Ἐχει ἀπόλυτα δική της προσωπικὴ γνώμη. Δεν κάμνει όμως ποτὲ κάτι ποὺ δὲν της τὸ ὑπαγορεύει ή συνείδησίς της και οἱ νόμοι τοῦ καλοῦ.

Εἶναι κοινωνικὴ, ἀποφεύγει όμως τὴν συντροφιά προσώπων ποὺ δὲν της εἶναι ἀρεστὰ και εὐχάριστα.

Γ'

Ὁ πατέρας μου τώρα κι' αὐτὸς με τὴν σειρά του. Σᾶς τὸν παρουσιάζω:

Πάντοτε θετικὸς στίς πράξεις του και στίς ἐνέργειές του. Δεν εἶναι ριψοκίνδυνος.

Τὸν διακρίνει όμως ἕνας μεγάλος ἐγωῖσμός, και θέλει πάντοτε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμη του.

Τὸ συναίσθημά του εἶναι καταπνιγμένο, σχεδὸν καταποντισμένο...

Δ'

Θέλω τώρα νὰ προχωρήσω, ἀλλὰ τὸ σκοτάδι τῶν χρόνων με ἐμποδίζει νὰ διακρίνω πρόσωπα ἀγαπημένα.

Ξάφνου όμως... νὰ ποὺ τὸ λυχνάρι της μνήμης σχίζει τὸν σκοτεινὸ πέπλο με τὸ χρυσαφένιο φῶς του και ἀντικρύζω εἰς τὸ βάθος τέσσερα πρόσωπα γερασμένα, με χιόνια στα μαλλιά, ὅπως τὰ εἶχε ἰδεῖ πρὶν λίγα χρόνια.

E'

Νά! Πρῶτα ή γιαγιά με τὸ αὐστηρὸ πρόσωπό της. Δεν θυμᾶμαι νὰ μοῦ εἶπε κανένα παραμῦθι.

Ποτὲ της δὲν ήθελε νὰ μείνῃ στὸ σπίτι, ὅταν ἦταν κόσμος, και πάντα προτιμοῦσε νὰ κάθεται μονάχη και σιωπηλὴ πίσω ἀπὸ τὶς τραβηγμένες κουρτίνες τοῦ σαλονιοῦ.

Με τὴν ἐπιμονή της πάντοτε προκαλοῦσε φασαρίες, ὅταν ὁ παπούς ήθελε νὰ της ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμη του.

Ἐπὶ πλέον ἦτανε πάντοτε καχύποπτη.

Z'

Ὁ παπούς μου ἀντιθέτως ἦτανε ἕνας τύπος ποὺ τοῦ ἄρεσε νὰ βρίσκεται συχνὰ ἔξω και νὰ κάμῃ συναναστροφές με πολλοὺς ἀνθρώπους.

Πάντα συμφωνοῦσε με τὴν παρέα του, ποτὲ όμως με τὴν γιαγιά μου.

Ὅτι μοῦ διηγόντανε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ ἤμουνα μικρὴ, τὰ βρίσκω τώρα στα λεξικά και στα βιβλία τὰ σχολικά.

Σᾶς μεταφέρω τώρα στὸ Πατρικὸ σπίτι της Μητέρας μου.

Ὅταν βοισκόμουνα ἐκεῖ ἀντίκρυζα και ζοῦσα ἕνα περιβάλλον και μιὰ ἀτμόσφαιρα ήρεμίας. Παρατηροῦσα ὅτι υπήρχε μιὰ ἀ-

Ἐτελειώσαμε... χωρίς βέβαια νὰ τελειώσωμε.

Θὰ ἡδυνάμεθα ἐκ τοῦ Παιδαγωγικοῦ μας Ἀρχείου νὰ παραθέσωμεν ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλες πολλὰς ἐκθέσεις ἐπάνω στὸ ἴδιο θέμα — ἀποκαλυπτικώτατες τοῦ τύπου τῶν μαθητριῶν μας — ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἄρθρου — ὅπως τὸ παρὸν — ἀλλὰ περὶ διατριβῆς μᾶλλον ψυχολογικῆς.

Πάντως διὰ τὴν ταπεινότητά μας τὸσον ἢ ὡς ἄνω ἐκθεσις τῆς μαθητρίας ὅσον καὶ ὅλων τῶν συμμαθητριῶν τοῦ τμήματος Γβ' τῆς τάξεώς της, ἦταν οὔτε πολὺ οὔτε λίγο πλὴν πηγὴ: ἀποκρυπτογραφῆσεως τοῦ τύπου τῶν τοῦ ψυχολογικοῦ καὶ τῶν ἐφηβικῶν ιδεωδῶν τῶν.

Εἰς τοὺς ἐν τῷ Γυμνασίῳ δὲ συναδέλφους μας οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν εἰς τὴν ὁποίαν ἤμην ὁ ORDINARIUS, ὁσάκις μοῦ ζητοῦσαν πληροφορίας περὶ ὀρισμένων μαθητριῶν, τοὺς πα-

ρεκάλουν νὰ διαβάσουν τὸ περὶ ἐκάστης μαθητρίας τηρούμενον ὑπὸ τῆς ταπεινότητός μας:

Ψυχολογικὸν δελτίον

μὲ τὰς συνημμένας ψυχολογικὰς ἐκθέσεις — ὡς ἢ ἀνωτέρω — καὶ αἱ ὁποῖες ἦταν ἀποκάλυψις πραγματικῆς γύρω ἀπὸ τὸν τύπον τῶν τῶν ψυχολογικόν, τὸν χαρακτηῖρα τῶν καὶ γενικὰ γύρω ἀπὸ τὰ ιδεώδη τῆς ἐφηβείας τῶν.

Ἡ συνεργασία μου μετὰ τῶν συναδέλφων μου — ἐπάνω στὴν ὡς ἄνω στάση καὶ προοπτικὴ μου — ἦταν πάντοτε ἐξησφαλισμένη ἐπὶ ἀκλονήτων βάσεων.

Μὲ συγκίνηση δὲ θὰ φέρω πάντοτε στὴ θύμησίν μου τὶς ὥρες τῆς συναδελφικῆς ὁμοφρονίας μας, καὶ τὴν προσπάθειαν ὅλων ὅπως ὑποβοηθήσουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν προδιαθέσεων μὲ τὰς ὁποίας εἶχεν ὀπλίσει ἡ φύσις καὶ κάθε μία ἀπὸ τὰς ἐφήβους τοῦ Γυμνασίου μας.

ΕΥΤΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΤΡΛΑΣ
Παιδαγωγός

ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

“ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ”

ΤΟΜΟΙ 24-ΣΧΗΜΑ ΜΕΓΑ-ΓΛΩΣΣΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

- Τὸ ἔργον ποὺ γεφυρώνει τὸν 20ο μὲ τὸν 21ο αἰώνα.
- Ἀπὸ κανένα σχολεῖο, σπέντι, γραφεῖο δὲν πρέπει νὰ λείψῃ.
- Κυκλοφορεῖ σὲ ἐβδομαδιαῖα τεύχη ΠΕΝΤΑΠΛΑ (τῶν 30 ὀρχ.) γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν ὅλες οἱ ἐλληνικὲς οἰκογένειες.
- Συμπληρώθηκαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν οἱ 10 πρῶτοι τόμοι τῆς Ν.Ε.Ε. Παραδίδονται ἀμέσως μετρητοῦς καὶ μὲ εὐκολίες πληρωμῆς. Ἐγγραφῆτε συνδρομηταὶ καὶ Σεῖς καὶ τὰ Σχολεῖα σας.
- Ἐπίσης ὠλοκληρώθηκαν καὶ οἱ ἰδιαίτεροι τόμοι «ΑΘΗΝΑΙ» (23ος) (γιὰ πρώτη φορὰ σὲ Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια) καὶ ὁ τόμος «ΕΛΛΑΣ» (24ος στὴν ὅλη σειρά), οἱ ὁποῖοι παραδίδονται ἀμέσως.

Ἡ ἐξωσχολικὴ δράση τοῦ Δασκάλου

Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ κοινωνιογράφημα

ὑπὸ Ν. Α. ΓΑΚΙΔΗ, μετεκπαιδευθέντος διδ/λου

Κοινωνιογράφημα εἶναι ἡ γραπτὴ ἐργασία, ἢ ὁποῖα ἐξετάζει τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἐνεργείας ὀργανωμένων ὁμάδων ἀνθρώπων ἐνὸς οἰκισμοῦ ἀπὸ ἀπόψεως κλιματολογικῆς, ἱστορικῆς, συνθέσεως πληθυσμοῦ, ψυχολογικῆς, οικονομικῆς, βιολογικῆς καὶ λαογραφικῆς, ἀποβλέπον εἰς τὴν συναγωγὴν διαφόρων πορισμάτων καὶ ἄρχων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἐν λόγῳ οἰκισμοῦ.

Τὸ κοινωνιογράφημα πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, νὰ μελετᾷ καὶ ἐκτιμᾷ τὰ κοινωνιολογικὰ προβλήματα τοῦ οἰκισμοῦ, καὶ οὕτω νὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ περιβάλλοντος. Νομίζομεν δέ, ὅτι ἡ κατανόησις αὕτη τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἡ πολιτιστικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τοῦ Διδασκάλου, ἢ ὁποῖα καταφαίνεται αἰδίᾳ εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Ὁ Διδάσκαλος ἔχει κοινωνικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀποστολὴν καὶ πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν ζωὴν τῆς ὁμάδος. Ἡ συλλογὴ ὅλων τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ ἡ κοινωνιογραφίσις τοῦ οἰκισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπηρετεῖ, ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν του, ἐκεῖ εἰς τὰς μακρυνὰς ἐπάλξεις, ὅπου τὸν ὥρισεν ἡ Πατρίς καὶ τὸν ἔταξεν ἡ Πολιτεία. Βεβαίως, ἐὰν διὰ κάθε οἰκισμὸν ἐγένετο τοῦτο, τότε ὅλοι μαζί αἱ κοινωνιογραφικαὶ ἐργασίαι τῶν Διδασκάλων θὰ ἀπεδείκνυνον περὶφανῶς, ὅτι ὁ λαὸς μας ἐκράτησε τὴν ἐλληνικὴν ψυχὴν τοῦ ἀφ' ὅτου ἐνεφανίσθη μέχρι σήμερον καὶ θὰ τὴν μεταλαμπαδεύῃ εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ὡς τὴν συνέλειαν τοῦ κόσμου... Δι' αὐτὸ, πιστεύομεν, ὅτι ἡ προσφορὰ τοῦ Διδασκάλου, καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν, εἶναι ἀξιόλογος. Ἡ κοινωνιογραφίσις τοῦ οἰκισμοῦ ἐκ μέρους του, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μία προσφορὰ πολῦτιμος εἰς ὅ,τι ἀγαπᾷ καὶ σέβεται.

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ, ὅμως, τοῦτο ἀπαιτεῖται συστηματικὴ ἐρευνά, ἐρευνά ὑπὸ διαφόρων μεθόδων, ἀναλυτικὴν, γενετικὴν - βιολογικὴν, οικονομικὴν, στατιστικὴν, πειραματικὴν, ψυχολογικὴν, συνθετικὴν φιλοσοφικὴν καὶ συγκριτικὴν. Οὕτω θὰ μελετηθῇ πλήρως μία κοινωνία καὶ θὰ ἀναταμῇ τελείως εἰς ὅλα τὰ στοιχεῖα της. Ἡ ἀναδίφσις, ἀναμόχλευσις καὶ πολινύσθησις εἰς τὰ κοινωνιολογικὰ φαινόμενα συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν βαθειὰν γνῶσιν τῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας καὶ ἄγει εἰς δυνατότητας βελτιώσεως αὐτῆς ἀπὸ οικονομικῆς, συγκοινωνιακῆς, υγιεινῆς, μορφωτικῆς, ψυχαγωγικῆς κ.λ.π. ἀπόψεως.

Κατωτέρω παραθέτομεν σχεδιάγραμμα, τὸ

ὁποῖον δύναται νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ἕκαστος συνάδελφος, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμῇ νὰ προβῇ εἰς τὴν κοινωνιογραφίαν.

I. ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΚΑΙ ΘΕΣΙΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

- 1) Τοπογραφικὰ στοιχεῖα.
- 2) Ἀκριβὲς θέσις οἰκισμοῦ.
- 3) Ἔδαφος.
- 4) Ἄνεμοι.
- 5) Ὑδατα.
- 6) Κλίμα.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

- 1) Ὀνομασία οἰκισμοῦ καὶ τοπωνυμίων.
- 2) Ἱστορικὴ ἐξέλιξις.
- 3) Κατάλοιπα ἱστορίας.
- 4) Συμμετοχὴ ἢ μὴ τῶν κατοίκων εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν καὶ αἰτία τῆς συμμεχῆς ἢ μὴ.
- 5) Καταστροφαί.
- 6) Μειονότητες.
- 7) Σύγχρονος μορφή οἰκισμοῦ (συγκοινωνία, διοικητικὴ ὀργάνωσις, ρυμοτομία, ἀσφαλτοστρώσεις, οἰκίαι, λοιπὰ κτίσματα κλπ.).

III. ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

- 1) Στρώματα πληθυσμοῦ.
- 2) Τάξεις (γεωργικῆς, κτηνοτρόφων, ὑλοτόμων, ἐμπόρων, δημοσίων ὑπαλλήλων κλπ.).

IV. ΨΥΧΙΚΟΣ ΔΕΣΜΟΣ

- 1) Πολιτικὴ ἰδεολογία.
- 2) Ψυχικὸς δεσμὸς μετὰ τῶν ἐπὶ μέρους στρωμάτων τοῦ οἰκισμοῦ.
- 3) Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἑλξεως.
- 4) Διαφωνίαι, ζηλοτυπία, ἔχθραι.
- 5) Ψυχικὸς δεσμὸς τῶν ἐπὶ μέρους τάξεων.
- 6) Φυσικὸς ἢ τεχνητὸς ταξικὸς διαχωρισμός.
- 7) Συμπεριφορὰ τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς μορφωμένους καὶ τὰνάπαλιν.
- 8) Σχέσεις τῶν κατοίκων πρὸς ἀλλήλους.
- 9) Ψυχικὸς δεσμὸς ἐκάστου στρώματος ἢ τάξεως πρὸς τὸν τόπον ἔνθα ζοῦν.
- 10) Ψυχικὸς δεσμὸς τῶν μελῶν ἐκάστου στρώματος ἢ τάξεως.

V. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

- 1) Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ οἰκισμοῦ ἀπὸ οικονομικῆς ἀπόψεως.

- 2) Καταστήματα και επαγγέλματα.
- 3) Κτηνοτροφία — Γεωργία.
- 4) Εισόδημα και πηγαί εισοδήματος.
- 5) Άνεργία, υποασχολήσις, έλλειψις εργατικών χειρών.
- 6) Μετανάστευσις.
- 7) Άστυφιλία.

VI. ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

- 1) Άτομική και γενική υγιεινή και καθαριότητα.
- 2) Κλίμα και βαθμός νοσηρότητας.
- 3) Παιδική θνησιμότης.
- 4) Μέση διάρκεια ζωής των κατοίκων.
- 5) Συνήθειες ασθένειας.
- 6) Κράσις των κατοίκων.
- 7) Καθυστερημένοι.
- 8) Άντοχή κατοίκων προς εργασία.

VII. ΕΠΙΠΕΔΟΝ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ

- 1) Άναλφάβητοι.
- 2) Ποσοστόν μορφώσεως, στοιχειώδους, μέσης και ανωτάτης.
- 3) Μορφωτικά ιδρύματα.
- 4) Καλλιέργεια της τέχνης.
- 5) Βιβλία αναγιγνωσκόμενα, έντυπα και περιοδικά.
- 6) Θεάματα και ακροάματα.

VIII. ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

- 1) Μορφή οικογενειακής ζωής.
- 2) Ποία ή επικρατούσα δύναμις.
- 3) Σχέσεις γονέων προς τα τέκνα.
- 4) "Ηθη μεταξύ των δύο φύλων.
- 5) Σχετισμός των δύο φύλων εις τας διαφόρους εργασίας, έορτάς και τελετάς.
- 6) Σχέσεις μιάς οικογενείας προς τας άλλας.
- 7) "Ηθη έρωτισμού και τιμής κατά κοινωνικάς τάξεις.
- 8) Οικογενειακά έθιμα και παραδόσεις.
- 9) Μορφή άρραβώνος.
- 10) "Εθιμα κατά τον γάμον.
- 11) "Εθιμα κατά την γέννησιν.
- 12) "Εθιμα κατά τον θάνατον.
- 13) Ζητήματα συμπεριφοράς.

IX. ΜΕΣΑ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ

- 1) Έορταί (θρησκευτικάί, έθνικάί κ.λ.π.).
- 2) Οικογενειακάί συνάξεις.
- 3) Θεάματα και ακροάματα.
- 4) Εισβολή του πνεύματος της ψυχαγωγίας της πόλεως εντός της κοινωνίας του οικισμού.

X. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΣ

- 1) Δόγματα.
- 2) Σχέσεις κατοίκων και δόγματος.
- 3) Σχέσεις Ιερέως και κατοίκων.
- 4) Ξέναι προπαγάνδαι.
- 5) Πρακτική μορφή θρησκευτικότητας.

XI. ΙΔΙΑΖΟΝΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΠΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

- 1) Μνημεία.
- 2) Ένδιαφέροντα φυσικά τοπία και τουριστική αυτών σημασία.
- 3) Όμαδικά δρύματα.
- 4) Άξιόλογοι πράξεις.
- 5) Προοδευτικότης ή στατικότης των κατοίκων.

XII. ΔΙΑΚΡΙΘΕΝΤΑ ΑΤΟΜΑ

XIII. ΔΥΝΑΤΟΤΗΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

- 1) Ός προς την οικονομίαν.
- 2) Ός προς την συγκοινωνίαν.
- 3) Ός προς την υγείαν.
- 4) Ός προς την άλλαγήν ήθων και εθίμων.
- 5) Ός προς την μόρφωσιν.
- 6) Ός προς την ψυχαγωγίαν.

Πιστεύομεν ότι, εάν τὸ κοινωνιογράφημα συμπεριλαμβάνη ὅλα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα θὰ ἀποδίδῃ μίαν τελείαν εἰκόνα τοῦ κοινωνιογραφουμένου οἰκισμού, ὃ δὲ Διδάσκαλος οὕτω θὰ ἐκπληρώσῃ τὴν κοινωνικὴν, πολιτιστικὴν καὶ ἐθνικὴν του ἀποστολήν, ἢ ὁποῖα ἐγκεῖται εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ ὅλα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, νὰ τὰ κατανοήσῃ, νὰ τὰ περισώσῃ, νὰ τὰ τονώσῃ καὶ ἀναζωπυρώσῃ.

ΓΑΚΙΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
Μετεκπαιδευθεὶς Διδ)λος

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΔΙΔ)ΛΟΥ

Υπό κ. Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ
Υποδ)ντοῦ Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Ἀποτελεῖ κοινότητα ὅτι τὸ «διδάσκειν» εἶναι κατὰ μέγα μέρος ζήτημα προσωπικότητος τοῦ διδασκάλου. Μόλις δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι, γιὰ τὴν δημιουργίαν δεσμῶν ἀγάπης καὶ πνευματικῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ παιδῶν καὶ παιδευομένου, καὶ συνεπῶς γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀγωγῆς, τὸν πρωτεύοντα ρόλον παίζει κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἡ προσωπικότης τοῦ παιδαγωγοῦ. Ὁ διδάσκαλος ὅσο περισσότερο μορφωμένος εἶναι, ὅσο ἀκραιότερο χαρακτήρα καὶ ἀρτιωτέρα προσωπικότητα ἔχει, τόσο μεγαλυτέρα ἐπιτυχία θὰ σημείωσῃ ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀγωγῆς.

Γενικῶς ἡ προσωπικότης εἶναι ἡ συνισταμένη πολλῶν δυνάμεων καὶ παραγόντων, ὡς ταῦτα διαμορφώνονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος. Συγκεκριμένως, προσωπικότης ἐνὸς ἀτόμου εἶναι ἡ συνισταμένη τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ σωματικῆς του δομῆς, τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων, τῶν ἀξιολογικῶν προσανατολισμῶν, τῆς συναισθηματικῆς του ἰσορροπίας, τῆς κοινωνικῆς συμπεριφοράς του καὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντιδρᾷ στὰ ποικίλα ἐρεθίσματα τοῦ περιβάλλοντος, τὰ ὁποῖα ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ ἀτόμου. Ἐξ ἄλλου, «ἡ ἔννοια τῆς προσωπικότητος δὲν εἶναι στατική, ἀλλὰ δυναμική, δὲν καταρτίζεται ἅπασι καὶ ἔπειτα παραμένει ἡ αὐτή, ἀλλὰ διαμορφώνεται εἰς τὴν πάλιν τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μετὰ τὰς καθημερινὰς περιστάσεις καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀτόμου ἐναντι αὐτῶν, ἐξελίσσεται καὶ τελειοποιεῖται μετὰ τὴν συνεχῆ προσπάθειαν καὶ ἀγῶνα» (1).

Ἐφ' ὅσον τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου δὲν περιορίζεται στὴν μετάδοσιν γνώσεων ἀλλὰ ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ἀποδέσμευσιν τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων, τὴν καλλιέργειαν τῆς κριτικῆς ἱκανότητος καὶ τῆς δημιουργικῆς φαντασίας, τὴν ἀσκήσιν τῆς βουλήσεως, τὴν καλλιέργειαν τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος, τὴν διάπλασιν ἠθικοῦ χαρακτήρος καὶ τόνωσιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως, τὴν ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου κριτηρίου, καὶ γενικῶς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ τροφίμου γὰρ μιᾶς ὁμαλῆ καὶ φυσικῆ ὥριμανσι, πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἠθικὸς χαρακτήρας καὶ ἠθικὴ προσωπικότης.

Δὲν ἀρκεῖ «νὰ ἔχῃ ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἓνα πο-

σὸν γνώσεων ἐπιστημονικῶν καὶ διδακτικῶν. Πρέπει κατὰ κύριον λόγον νὰ εἶναι πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ ὡ λ ο κ λ η ρ ω μ έ ν η π ρ ο σ ω π ι κ ό τ η ς, διὰ τὰ δύναται νὰ ἀνεβάξῃ πνευματικῶς τοὺς μαθητάς. Πρέπει νὰ εἶναι γιὰ τοὺς μαθητάς ὑπόδειγμα ὠλοκληρωμένου ἀνθρώπου, ἰδανικὸν πρότυπον, τὸ ὁποῖον ἐνσαρκώνει τὰς πνευματικὰς ἀξίας καὶ ἰδανικά, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ στηρίξουν τὰς πίστεις καὶ τὰ ἰδεώδη των» (1). Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ζῇ μετὰ ἀνώτερον νόημα, μετὰ ἀνώτερη πνοή, μετὰ εὐγενῆ σκοπὸ ζωῆς. Ἡ ζωὴ χωρὶς ἀνώτερον σκοπὸ εἶναι πολὺ πτωχή. Ὅποιοι ζῇ μετὰ νόημα δὲν ζῇ τυχαίᾳ, συμπτωματικᾷ. Ζῇ γὰρ νὰ κἀν κατὰ μέγαλον στήν ζωὴν του καὶ ἡ καθημερινὴ του προσπάθεια ἀποβλέπει στὸ νὰ ἀξιοποιήσῃ εἰς τὸ ἔπακρον τὸν χρόνον του. Ὁ Ἕλλην διδάσκαλος πρέπει νὰ ἐγκολπωθῇ ὡς ἰδανικὸν τοῦ νὰ κἀν περιεχόμενον τῆς ζωῆς του τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς προσφέρει ὡς νόημα τῆς ζωῆς του τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀγάπη εἶναι γιὰ τὸν καλὸν Χριστιανὸν τὸ μέγαλον, τὸ ὑπέροχον νόημα τῆς ζωῆς.

Μεγίστη εἶναι ἡ σημασία ποὺ ἔχει ὁ ἑκπαιδευτικὸς διδάσκαλος ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ μόρφωσιν τοῦ παιδίου. Κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, τὸ παράδειγμα κυρίως ὁμιλεῖ ἐπὶ τῆς καρδίας τοῦ μαθητοῦ, αἰσθητοποιεῖ τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν, φωτίζει τὸν νοῦν, συναρπάζει τὴν θέλησιν, ἀνάπτει φλογερὸ ἐνθουσιασμὸν καὶ ζήλον.

Τὸ ποῖον τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς καρδίας του εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκρύψῃ ὁ διδάσκαλος καὶ ἰδιαίτερα ὁ διδάσκαλος τῆς ὑπαιθρου, ποὺ ζῇ καὶ κινεῖται μετὰ τὸν περιωρισμένον χώρον ἐνὸς μικροῦ χωριοῦ. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ τὰ μικρότερα σφάλματα τοῦ διδασκάλου φαίνονται στὰ μάτια τῶν ἀπλῶν χωρικῶν μεγάλᾳ. Οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ συνήθως δὲν μετροῦν τὸ βάρος τοῦ σφάλματος καθεαυτοῦ, ἀνάλογον μετὰ τὸ μέγεθός του, ἀλλὰ σύμφωνα μετὰ τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίαν ποὺ ἔχει ὁ ἀμαρτάνων. Ὁ δὲ διδάσκαλος θεωρεῖται συνήθως ὡς ὁ πρῶτος σὲ ἀξίαν μέσα στὴν μικρὴ κοινότητα τοῦ χωριοῦ. Ἔτσι ὁ ἄδικος ἢ ἀνήθικος διδάσκαλος, μετὰ τὸ κακὸν παράδειγμα του, ἐπιφέρει

(1) Χαράλαμποπούλου Β.: Τὰ εἰδικὰ προσόντα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Περιοδ. «Ἑλληνο-χριστιανικὴ Ἀγωγή», τ. 1966, σ. 259.

(1) Χαράλαμποπούλου Β.: Τὰ βασικὰ προσόντα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Περιοδ. «Ἑλληνο-χριστιανικὴ Ἀγωγή», τ. 1966, σ. 100.

δλέθρια αποτελέσματα στις ψυχές των μαθητών του. Αντιθέτως ο υποδειγματικός του θίος, το καλό του παράδειγμα, ή ήθικη προσωπικότητάς του άσκει στο πνεύμα και την ψυχή του μαθητού μερίστη ευεργετική και μορφωτική επίδραση. Με οδηγό το ζωντανό παράδειγμα του διδασκάλου, του ανθρώπου που συνδυάζει τους λόγους με την πράξη, την παιδαγωγική διδασκαλία με τον υποδειγματικό βίο, οι μαθηταί βαδίζουν με ένθουσιζισμό και δραστηριότητα προς τον δρόμο του καλού και του ωραίου, του αληθινού και του σεμνού, της ήθικης και του χρέους, και εισάγεται έτσι σταθερώς στο βίο της αρετής. Ο άξιος συνεπώς διδάσκαλος, έχοντας υπ' όψιν ότι ένα μέρος της μορφώσεως προσφέρεται με τον λόγο, το δε άλλο παρέχεται με τα έργα, την ζωντανή πράξη, το παράδειγμα, τον υποδειγματικό βίο, φροντίζει συνειδητά να συμπληρώνη το «διδάσκειν» με το «ποιείν», να μορφώνη δηλ. τους μαθητάς του «δι' ὧν λέγει και δι' ὧν πράττει». Φροντίζει συστηματικῶς, διὰ τῆς αὐτοαγωγῆς και αὐτομορφώσεως, να καλλιεργῇ τὸν ἑσωτερικὸ ἑαυτό του, τὸ ἑσωτερικὸ του ἦθος, να εἶναι ἠθικὸς χαρακτήρας και ἠθικὴ θρησκευτικὴ προσωπικότης, με σταθερὴ προσήλωσι σὲ ὑψηλοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποίους να ἐπιδιώκη με πίστι και πάθος. Μόνο ἡ πραγματικὴ ἠθικοθρησκευτικὴ μόρφωσις πλουτίζει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν με ὑψηλὰ νοήματα και τὴν καρδιά με εὐγενὴ αἰσθήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Βακάλη Α.: Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ διδασκάλου, Ἀθήναι 1965.
- 2) «Δελτίον Χ.Ε.Ε.Α.»: Περιοδ. Ἔτος Α', 1948, ε' Ο καλὸς δάσκαλος.
- 3) «Διδασκαλικὸν Βῆμα»: Ἄρθρα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐβδομάδος τοῦ διδασκάλου, 1953.
- 4) Ἐξαρχοπούλου Ν.: Γενικὴ Διδακτικὴ Τόμ. Β'.
- 5) Ζομπανάνη Γ.: Ἐγκόλπιον τοῦ νέου διδασκάλου, Ἀθήναι 1951.

6) Κολλιτσάρα Ι.: Ὁ Μεγάλος Παιδαγωγός, Ἀθήναι 1956.

7) Κοροντζῆ Π.: Ὁ καλὸς παιδαγωγός. Περιοδ. «Ἐπιστ. Βῆμα τοῦ Διδασκάλου», Ἔτος ΙΑ', τεύχ. 3—4, 1963.

8) Μαργαζουδάκη Γ. — Πασσάπου Κ.: Ὁ διδάσκαλος και ἡ παιδαγωγικὴ ἔρευνα. Περιοδ. «Σχολεῖο και Ζωή», Ἔτος Θ', τεύχ. 11—12, 1961. Μεγάλῃ Παιδαγωγικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια. Ἐκδόσις «Ἑλληνικὰ Γράμματα».

9) Παναγάκη Κ.: Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν διδασκάλων ἐν Μεγάλῃ Βρετανίᾳ. «Δελτίον Μελετῶν και Συντονισμοῦ Ἱπουργείου Παιδείας», 1959.

10) Παπαζωνσταντίνου Α.: Ἡ προσωπικότης τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Περιοδ. «Σχολεῖο και Ζωή», Ἔτος Α', τεύχ. 3, 1953.

11) Σούρλα Εὐρ.: Οἱ ἀνώτεροι σκοποὶ τῆς διδασκαλικῆς μορφώσεως. Περιοδ. «Σχολεῖο και Ζωή», Ἔτος ΙΑ', 1963.

12) Χ.: Περί τῆς καταρτίσεως τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν. «Δελτίον Μελετῶν και Συντονισμοῦ Ἱπουργείου Παιδείας», 1957.

13) Χ.: Ὁ καλὸς δάσκαλος. «Δελτίον Ὁμίλου Παιδαγ. ἑρευνῶν Κύπρου». Ἔτος Β', 1963.

14) Χανιώτου Κ.: Ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητος τοῦ δασκάλου. «Ἐπιστ. Βῆμα τοῦ Διδασκάλου», Τεύχος 4, 1954.

15) Χαλαμπίδου Θ.: Τὸ ἔργον τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, 1954.

16) KERSCHENSTEINER G.: Ἡ πνευματικὴ και ψυχολογικὴ ὑπόστασις τοῦ δασκάλου. Περιοδ. «Νέο Σχολεῖο», τεύχ. 32—33, 1953.

17) PILLET S.: Ἡ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία στὴν κατάρτισιν τῶν διδασκάλων. Περιοδ. «Ἐπιστ. Βῆμα τοῦ Διδασκάλου». Μετάφρ. Α. Βουγιούκα, τεύχ. 6—8, 1961.

18) Χαλαμποπούλου Ι.: Ὁ Διδάσκαλος και τὸ ἔργον του. Περιοδ. «Ἐπιστ. Βῆμα τοῦ Διδασκάλου», 1958.

Ι. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΑΔΩΣΑΤΕ ΤΙΣ «ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ»
ΓΙΑ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΚΤΗΜΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗ-
ΝΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ . ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ . ΟΙΚΟΓΕ-
ΝΕΙΑΡΧΩΝ

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

Υπό κ. ΗΛΙΑ ΛΕΩΝ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Μετεκπ)θέντος Δ)λου Γλυφάδας Πυλίας

Τὸ Σχολεῖον ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προσαρμόζε-
ται εἰς τὸ παιδί, και ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ προέ-
χεται ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἀφοῦ προετοιμάζει τὸ
παιδί διὰ τὴν ζωὴν.

Ἄλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα. Τς σημερινὸν
Σχολεῖον εἶναι Σχολεῖον προπαρασκευῆς διὰ τὴν
ζωὴν εἶναι Σχολεῖον ἀγωγῆς ἢ Σχολεῖον πα-
ροχῆς γνώσεως; Ὅα πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν
χωρὶς ντροπὴ πὼς τὸ σημερινὸν Σχολεῖον, ὅπως
εἶναι ὠργανωμένη σήμερον εἰς αὐτὸ ἡ ἐργασία,
παρουσιάζεται σὰν σχολεῖον γνώσεως μᾶλλον,
παρὰ σὰν Σχολεῖον ἀγωγῆς και μορφώσεως, ποὺ
ἐπρεπε κατὰ κύριον λόγον νὰ εἶναι.

Και τὸ σημερινὸν Σχολεῖον ὅπως και τὸ χθε-
σινόν, δὲν εἶναι ἀπληλαγμένον ἀπὸ τὴν βαρεῖαν
κληρονομίαν τοῦ Ἑρβατιανοῦ μεσουρανήματος,
κληρονομία ποὺ βαρύνει, και ποῖος ξέρει διὰ
πόσα ἀκόμα χρόνια θὰ βαρύνῃ εἰς τὸν ἐκπαιδευ-
τικόν μας γενικὰ μηχανισμόν. Εἰς μεγάλον πο-
σοστόν, οἱ ἄνθρωποι σήμερον θεωροῦν τὸ Σχο-
λεῖον ὡς ἕν ἴδρυμα ποὺ ἔχει ὡς ἀποκλειστικὸν
σκοπὸν νὰ μάθῃ τὰ παιδιὰ γράμματα. Οἱ γο-
νεῖς στέλλουν τὰ παλιὰ των εἰς τὸ Σχολεῖον
διὰ νὰ μάθουν γράμματα, και ταυτίζουσιν οὕτω τὰ
γράμματα με τὰς γνώσεις, παρ' ὅτι ἄλλο εἶναι
τὰ γράμματα και ἄλλο εἶναι ἡ γνώσις.

Ἡ νοσησιαρχία τοῦ Ἑρβατιανοῦ Σχολεῖον
ἔχει ἀφήσει ἀκόμη ἀρκετὰ κατάλοιπα και εἰς
τὸ σημερινὸν Σχολεῖον. Ἐγιναν βέβαια πολλοὶ
μεταρρυθμίσεις και πολλὰ ἀλλαγὰ εἰς τὸ ση-
μερινὸν Σχολεῖον. Ἀλλὰ ἐξ ὁμοῦ καὶ τὸ μέθοδος
διδ)λίας, ἔγινε ἀλλαγὴ τῶν κέντρων διδ)λίας
διδ)λου και μαθητοῦ, πλουτίσθηκα ἡ διδασκεία
ἐν, τροποποιήθησαν τὰ Σχολικὰ προγράμματα,
και ἡ ἀτομικὴ διδ)λία παρεχώρησεν τὴν θέσιν
τῆς εἰς τὴν ὁμαδικήν. Κατέλαβον σημαντικὴν
θέσιν εἰς τὴν διδ)λίαν αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐργασίας,
αὐτενεργείας, και ἡ πατριδογνωστικὴ ἀρχή, και
τὰ πορίσματα τῆς Ψυχολογίας περὶ τῆς ἰδιαιτε-
ροτήτος και ἀτομικότητος τοῦ μαθητοῦ, και τῆς
συνολικῆς ἀντιλήψεώς του, ἐφαρμόζονται ἐν τῷ
μέτρω, τῆς ψυχολογικῆς και παιδαγωγικῆς μορ-
φώσεως τοῦ διδ)λου εἰς τὸ σημερινὸν Σχολεῖον.

Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ὁμολογή-
σωμεν και νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη
μιά βασικὴ ἀντίφασξις μεταξὺ σκοποῦ ἀγωγῆς,
Σχολικῆς πραγματικότητος, και συγχρόνου ἀντι-
λήψεως περὶ Σχολικῆς ἐργασίας εἰς τὸ σημερινὸν
Σχολεῖον.

Ἡ γνώσις εἶναι ἀκόμη τὸ κύριον μέλημα τοῦ
Σχολεῖου, και ὅπως τὸ χθεσινόν ἐγέμμεν τὸ
μυαλὸ τῶν μαθητῶν με ἐγκυκλοπαιδικὰ γνώ-

σεις περιττὰς και ἀχρήστους διὰ τὴν ζωὴν, οὕτω
και τὸ σημερινὸν θεωρεῖται ὡς προβαθμιδα τοῦ
Γυμνασίου, και ὡς Σχολεῖον γνώσεως. Ἡ κοι-
νὴ γνώμη ἀκόμη μετὰ τὴν ἀξίαν τοῦ διδ)λου
ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν ποὺ ἐπιτυχᾶ-
νουν εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ Γυμνασίου.

Οὐδεὶς βέβαια διανοήθη ποτὲ νὰ ἀμφισβητήσῃ
τὴν ἀξίαν και τὴν σημασίαν τῶν γνώσεων, διότι
ἀλλοίμονον κάθε γενεὰ ἀνθρώπων νὰ ἦτο ὑπο-
χρεωμένη νὰ ἀρχίξῃ πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν,
χωρὶς νὰ χρησιμοποιῇ τὴν πείραν και τὴν πρό-
σθετον τῶν περασμένων γενεῶν. Ὅτι ἀρχεὶ ὅμως
κάποια διὰκρισις μεταξὺ ἀγωγῆς, μορφώσεως
και γνώσεως.

Ἡ γνώσις μόνη δὲν βοηθᾷ τὸν ἄνθρωπον νὰ
προσδεύσῃ, ὅπως ἡ γνώσις τοῦ Εὐαγγελίου δὲν
κάνει τὸν καλὸν ἱερέα, και ἡ γνώσις τῶν νό-
μων τῆς πολιτείας δὲν κάνει τοὺς νομικοὺς νὰ
ἐπακούουσιν εἰς αὐτοὺς. Ἀντιθέτως ἡ σαφὴς γνώ-
σις τοῦ Εὐαγγελίου και τῶν νόμων, γίνεται πολ-
λάκις αἰτία ὥστε οἱ ἱερεῖς και οἱ νομικοὶ νὰ
παρεκτρέπονται διότι αἱ γνώσεις των παρέχουσιν
τὰ κλειδιά, πρὸς ὑπεκφυγὴν και παρεκτροπὴν.
Δὲν φθάνει ἡ γνώσις και μόνον αὐτὴ διὰ νὰ
κάνῃ τὸν ἄνθρωπον χρήσιμον εἰς τὸν ἑαυτὸν
τόν και τὴν Κοινωνίαν. Χρειάζεται και πνεῦμα,
και βούλησις και ἐνέργεια, και προπαντὸς ψυ-
χικὴ καλλιέργεια. Χρειάζεται τὸ Σχολεῖον νὰ
ὁργανωθῇ εἰς μίαν ἐν σμικρογραφία Κοινωνία,
και νὰ ἀποβῇ Σχολεῖον ζωῆς, Σχολεῖον μορφώ-
σεως και ἀγωγῆς. Χρειάζεται τὸ σημερινὸν Σχο-
λεῖον νὰ δώσῃ τὸ προβάδισμα εἰς τὴν ἀγωγήν,
και ὅχι εἰς τὴν ἀπόκτησιν γνώσεως, χρειάζεται
νὰ διευρύνῃ τὸ πνεῦμα, νὰ κινητοποιήσῃ τὴν
βούλησιν, νὰ καλλιεργήσῃ τὴν παρατήρησιν, νὰ
ἐκλεπτύνῃ τὸ συναίσθημα, νὰ διαμορφώσῃ τὸν
χαρακτήρα, και νὰ μορφώσῃ ὁλόκληρον τὸν ἄν-
θρωπον. Πρέπει τὸ Σχολεῖον νὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸν
και ἐπιδιώξιν του, τὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν
ὥστε ταῦτα νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ καταστοῦν
μονάδες δημιουργικαὶ εἰς τὸ περιβάλλον των.
Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναπτυχθῇ ἀρμονικὰ
τὸ πνεῦμα και τὸ ἦθος, και τὸ σῶμα τοῦ παι-
διοῦ, και νὰ τοῦ δώσῃ ὅσας γνώσεις και δεξιό-
τητας τοῦ χρειάζονται διὰ νὰ ζήσῃ εἰς τὴν ση-
μερινὴν ζωὴν.

Τὰ σημερινὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ἐξέρχονται ἀπὸ
τὸ Σχολεῖον, με καλὸν και ἰσχυρὸν χαρακτήρα,
πίστιν και ὁρεξιν διὰ τὴν ζωὴν, και με ἀνε-
πτυγμένας δημιουργικὰς ἱκανότητάς του, ποῦ
ομογὴν εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις τῆς ζωῆς.

Εἰς τὰ σημερινὰ παιδιὰ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ

(Οι πρόδρομοι τῆς ἐθνικῆς μας ἀναγέννησης)

Υπό Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

Δ)νοῦ Συντάξεως τῆς «Νέας Ἑλληνικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας»

Ἀπὸ τὸν 17ον αἰῶνα ἀρχίζει στὴ Δύση ἡ περίοδος τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τερματίζεται μὲ τὴν γαλλικὴ ἐπανάσταση. Ὁ εὐρωπαϊκὸς διαφωτισμὸς θὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦ γλωσσικοῦ ὄργανου μὲ τὴν ἀντικατάσταση τῆς λατινικῆς γλώσσας ἀπὸ τὴς κατὰ τόπους ἐθνικῆς γλώσσας, θὰ δώσῃ τεράστια ὥθηση στὴν ἀνθρώπινη σκέψη, θὰ προδῇ στὴν ἀπογραφή τοῦ συνόλου τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ τέλος θὰ κηρύξῃ τὴς ἀρχὲς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος στὴ διακυβέρνηση καὶ τῇ ζωῇ τῶν λαῶν. Πραγματοποίησε ἔτσι ὁ εὐρωπαϊκὸς διαφωτισμὸς μὲ βαθιὰ τομὴ στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης καὶ ὁδήγησε τὴν ἀνθρωπότητα σὲ νέους ὁρίζοντες. Τότε οὐσιαστικὰ μορφοποιήθηκαν οἱ ἐπιστῆμες καὶ ἰδιαίτερα οἱ θετικῆς ἐπιστῆμες. Γιατὶ αὐτὲς ἐγκρίνεται ἐξαιρετικὰ ἢ προσφορὰ τού.

Στὴν Ἑλλάδα ὁ διαφωτισμὸς ἦλθε λίγο ἀργότερα, ἀκολούθησε ὅμως τὰ ἴδια στάδια μὲ τὸν γαλλικὸ διαφωτισμὸ, ὁ ὁποῖος ἄσκησε τεράστια ἐπίδραση στὸ νεοελληνικόν, ἀφοῦ ἡ γαλλικὴ παιδεία ἦταν ἐκείνη ποὺ ἐπαιρναν οἱ Φαναριῶτες, οἱ συνεχιστὲς τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἔθνους στὰ χρόνια τῆς δουλείας. Ὡς ὑπάλληλοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὡς ἡγεμόνες ἡμιανεξάρτητων ἡγεμονιῶν οἱ Φαναριῶτες χρησιμοποίησαν τὴν γαλλικὴν, ἡ ὁποία εἶχε καθιερωθῇ ὡς γλώσσα τῆς διπλωματικῆς ἤδη ἀπὸ τὴ συνθήκη τῆς Ραστάττης. Γάλλοι οἰκοδιδάσκαλοι ἐφθάναν στὴν Πόλιν καὶ τὴς ἡγεμονίες, γιὰ νὰ διδάξουν τὴ γλώσσα καὶ τὸ γαλλικὸ βιβλίον, ὄργανο τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας τῶν νέων ἰδεῶν, ἐμπαινε στὰ σπίτια τῶν Φαναριωτῶν. Φυσικὸ

λοιπὸν στὴ χώρα μας ὁ διαφωτισμὸς νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλλία καὶ τὸ πρῶτο ἐλληνικὸ μυθιστόρημα τῶν νεώτερων χρόνων, τὰ «Φιλοθέου Πάρεργα», ἔργο ποὺ γράφτηκε τὸ 1718, ἀλλὰ ἐκδόθηκε μόλις τὸ 1800 νὰ προέλθῃ ἀπὸ Φαναριώτη, τὸν ἡγεμόνα Νικόλαο Μαυροκορδάτο. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ὁ νεοελληνικὸς διαφωτισμὸς ἀρχίζει οὐσιαστικὰ στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα. Ἄν θελήσουμε νὰ δοῦμε τὰ στάδια τοῦ διαφωτισμοῦ στὴ χώρα μας, θὰ διακρίνουμε τρεῖς περιόδους, ποὺ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τρεῖς περιόδους τῆς γαλλικῆς παιδείας. Ἡ πρώτη φθάνει ὡς τὸ 1774, ὁπότε μὲ τὴ συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή νέες δυνάμεις ἀνεβαίνουν στὴν ἡγεσία τοῦ γένους. Κατὰ τὴν προδρομικὴ αὐτὴ περίοδο τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ τὴν προσοχὴ τῶν ἐλλήνων λογίων συγκεντρώνει ὁ Βολταῖρος μὲ τὰ κηρύγματα τοῦ περὶ ἐλευθεροφροσύνης. Τὸ ἔργο του προβάλλεται καὶ μεταφράζεται στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς φιλελεύθερους συγγραφεῖς, ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ ἀντικείμενο πολεμικῆς τῶν ἀντιπάλων τους. Στὴν περίοδο αὐτὴ ξεχωρίζουν τρία ὀνόματα, ἐκεῖνο τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη, ἐκεῖνο τοῦ Θωμᾶ Μανδανάκη καὶ ἐκεῖνο τοῦ Ἰωσήπου Μοισιόδακα.

Ὁ Βούλγαρης εἶναι ὁ πρωτοπόρος. Δέχεται νέος τὴν ἐπίδραση τῶν προοδευτικῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ τὴς εἰσάγει στὴ διδασκτικὴ του. Στὴ «Λογικὴ» του τὸ 1766 καταδικάζει τὴν πρόληψη τῶν ἀρχαίων καὶ ἀναφέρεται σὲ ἐπιφανεῖς φιλοσόφους τῆς Δύσεως, ὅπως τὸν Καρτέσιο, τὸν Νεύτωνα, τὸν Hobbes, τὸν Λόκ καὶ τὸν Λάιμπνιτς. Ἰδιαίτερα προβάλλει τὸν Βολταῖρο, τοῦ ὁποῖου ἐκδίδει τὸ 1766 ἑμμετρῶς

μετάφραση ἐνὸς διηγήματός του. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Βούλγαρης δὲν ἔμεινε ὡς τὸ τέλος πιστὸς στὴς ἀρχές του καὶ ἔγινε ἀργότερα τόσο συντηρητικὸς, ὥστε νὰ ἀποκηρύξῃ ὅτι ὁ ἴδιος πρὶν ἐδίδασκε. Στὸ γλωσσικὸ ζήτημα ὁ Βούλγαρης παρέμεινε πάντα ἀρχαϊστὴς καὶ θεωροῦσε τὴ δημοτικὴ ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ φιλοσοφία. Στὴ «Λογικὴ» του ἔγραφε: «Ἐκσυρικτέον τὸ χυδαῖστί διαλέγεσθαι» (Γιὰ τὸν Εὐγ. Βούλγαρη ἔχομε σύγχρονη φιλολογικὴ μελέτη. Ἀπὸ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία παραμένει βασικὸ βοήθημα τὸ ἔργο τοῦ Γ. Αἰνιάνου: Συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων τοῦ αἰοδίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, Ἀθῆναι 1837, ὅπου ἐκτενῆς βιογραφία καὶ κατάλογος τῶν ἔργων του).

Στὴν Ἑλλάδα τὰ πράγματα γιὰ τὸ γλωσσικὸ δὲν ἦσαν τὸ ἴδιο εὐκολα, ὅπως στὴ Δύση. Ἐδῶ δὲν εἶχαμε μιὰ γλώσσα ξένη, ἀλλὰ τὴ γλώσσα τῶν προγόνων καὶ οἱ περισσότεροι δὲν μποροῦσαν νὰ ἐξηγήσουν πῶς ἦταν δυνατό νὰ ἀναστηθῇ ἡ προγονικὴ δόξα χωρὶς τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Ὑπῆρξε ὅμως μιὰ μέση λύση, ἐκείνη τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη, ὁ ὁποῖος συνέλαβε σωστὰ τὴν παιδευτικὴ σημασία τοῦ γλωσσικοῦ καὶ χωρὶς νὰ καταφύγῃ στὴ δημοτικὴ, ποὺ θεωροῦσε φθαρμένη ἀπὸ ξένες προσμίξεις, χρησιμοποίησε μιὰ γλώσσα ἀπλὴ καὶ εὐληπτή, χωρὶς ἀρχαϊσμούς, ποὺ δοθήθηκε πολὺ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς στὴν χώρα μας (Βλ. Ἀλ. Στούρτζα — Κ. Σούτσου: Ἀγαμνήσεις καὶ Εἰκόνες. Εὐγένιος Βούλγαρης καὶ Νικηφ. Θεοτόκης πρόδρομοι τῆς ναυτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων, Ἀθῆναι 1858).

Ὁ Θωμᾶς Μανδανάκης, γιατρός ἀπὸ τὴν Καστοριά, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε τὸ 1760 στὴ Λιψία τὸ «Περὶ τῶν ἀοράτων διὰ τῶν ὀρατῶν ἐννοουμένων πραγμάτων», ἦταν ὑπέρμαχος τῆς δημοτικῆς. Ὁ προοδευτικὸς λόγιος ἔγραφε σὲ ἓνα ποίημά του πρὸς τὸν Καϊσάριο Δαπόντε:

Σὺ δὲ τὴν γλῶσσαν τὴν ἀπλὴν
μὴ τὴν καταφρονήσεις,
ὅτι ἀρίστη καὶ αὐτὴ,
ὡς θέλεις τὴν γνωρίσεις.

Καὶ τόσας χάριτας γλυκὰς
καὶ νοστιμάδας ἔχει
ὅπου καὶ δλων τῶν ἐθνῶν
τὰς γλώσσας ὑπερέχει.

Συστηματικώτερα ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀγωγὴν ὁ Ἰωσήπος Μοισιόδαξ, ὁ ὁποῖος δρίσκεται στὴν ἀφετηρία μαζί μὲ τὸν Βούλγαρη, ὅμως μένει πιστὸς στὴς ἀρχές του ὡς τὸ τέλος καὶ γίνεται ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς. «Πρῶτος ὅπου ἐδοκίμασε νὰ ἐκθέσῃ ἐκφρασὶν δημοτικὴν τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα», θὰ γράψῃ γι' αὐτὸν ὁ Π. Κοδρικᾶς. «Ὅλες οἱ προσπάθειες καὶ τὰ ἔργα τοῦ Μοισιόδακα ἀποδίδουν «ὕπὲρ τοῦ ἀληθινοῦ φωτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων». Ἀρχίζει τὴ διδασκαλία του μὲ τὰ μαθηματικά, δάξει τοὺς μαθητὲς του νὰ ἀναλύσουν καὶ νὰ μεταφράσουν κλασσικὰ κείμενα καὶ γράφει «Πραγματεία περὶ παίδων ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία» (Βενετία 1779), ὅπου ἀπηχεῖ ἀπόψεις τοῦ Τζῶν Λόκ (Πρόλ. Ν. Βοστάντζη: Παιδαγωγικαὶ ἰδέαι Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, Ἀθῆναι 1941, Ἐμμ. Κριαρᾶ: Ἡ Παιδαγωγία τοῦ Μοισιόδακος καὶ ἡ σχέση της μὲ τὸ παιδαγωγικὸ συγκρότημα τοῦ Locke, Ἀθῆναι 1934). Πικραμένος ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, μὲ κλονισμένη τὴν ὑγεία, ὁ Μοισιόδαξ πεθαίνει τὸ 1800, τότε ποὺ ὁ Βούλγαρης εἶχε φθάσει στὰ ἀνώτατα ἀξιώματα.

Ὡστόσο ἡ πρώτη αὐτὴ περίοδος τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ παραμένει προδρομικὴ, ὥσπου νὰ φανῇ, κορυφαία του μορφή, ὁ Καρτέσιος ποὺ θὰ συνειδητοποιήσῃ ὅλα τὰ φλέγοντα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ (Γιὰ τὴν πρώτη περίοδο βλ. Ἀλ. Κη. Ἀγγέλου: Πῶς ἡ νεοελληνικὴ σκέψη ἐγνώρισε τὸ Δοκίμιον τοῦ John Locke, Ἀγγλοελληνικὴ Ἐπιθεώρηση, 7 (1954), σσ. 128 - 149. Κ. Θ. Δημαρᾶ: La fortune de Voltaire en Grèce, Ἀθῆναι 1951. Τόυϊδου: «Notes sur la présence de Voltaire en Grèce», Studies on Voltaire, Γενεύη 1968).

Ἡ δευτέρη περίοδος τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ συνθήκη Κιουτσούκ — Καϊναρτζή καὶ φθάνει ὡς τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἀνακαινιστικὴ αὐτὴ περίοδο μεγάλῃ ἐπίδραση ἀσχεῖ στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκδοσὴ τῆς

γαλλικής ἐγκυκλοπαιδείας. Ὁ Διμ. Καταρτζής — Φωτιάδης, κατὰ τὸν Περραιβό, ἀνὴρ σημαντικὸς, πρωτοκαθεδρίαν τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ κλάδου κατέχων, χαρακτηρὶς τίμιος, ἐγκρατής τῆς ἐλληνικῆς γαλλικῆς καὶ ἀραβικῆς διαλέκτου, καὶ θερμὸς πατριώτης, φωτισμένος καὶ σεδα-στός ἄρχοντας, τοῦ ὁποῦο δυστυχῶς τὸ ἔργο παρέμενε ἀνέκδοτο, ἄρχισε νὰ μεταφράζῃ τὸ λεξικὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ὁ ἴδιος στὸν «Λόγον προτρεπτικὸν εἰς τὸ γνῶσι σαυτὸν δελφικὸν γράμμα καὶ τὴν κοινὴν παιδαγωγίαν τοῦ ἔθνους, ἡ σοφός, ἡμιμαθής, ἀμαθής», γραμμένον τὸ 1787 (ἀποσπάσματα δημοσίευσε τὸ 1964 ὁ Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾱ ς στὸ μελέτημά του «Ὁ φιλελευθερισμὸς τοῦ Δ. Καταρτζή») κάνει τὴν πρώτη ἀπόπειρα γιὰ τὴν σύνταξη ἐλληνικῆς διδλογογραφίας. Τὸν ἀπασχολεῖ ἔντονα τὸ θέμα τῆς ἐθνικῆς μας ἀπογραφῆς. Μαζὶ καὶ τὸ γλωσσικόν. Ὁ φωτισμένος δασκαλὸς νωρὶς ἔγραψε μιὰ γραμματικὴ τῆς «ρωμαϊκῆς γλώσσας» καὶ ἐξέθεσε τὴ γλωσσικὴ θεωρίαν του στὸ «Σχέδιο τοῦ ἡ ρωμαϊκῆς γλώσσας, ὅταν καθὼς καλλιέται καὶ γράφει», ἔχει στὰ λαογραφικὰ τῆς τῆ μελωδία καὶ στὰ ποιητικὰ τῆς τὸ ρυθμὸ, καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν πειθὴ στὰ ρητορικά τῆς: «ὅτι ὄντας τέτοια, εἶναι κατὰ πάντα καλύτερ' ἀπ' ὅλαις τῆς γλώσσας καὶ ὅτι ἡ καλλιέργειά τῆς, κ' ἡ συγγραφὴ διδλίων σ' αὐτὴν εἶναι γενικὴ καὶ ὀλικὴ ἀγωγὴ τοῦ ἔθνους», ποῦ ἔγραψε τὸ 1783 (τὴ γραμματικὴ τῆς φυσικῆς γλώσσας. Γιά τὸ σχέδιον βλ. τ ὁ ν ἱ δ ι ο, Παιδεία, 1 (1947), σελ. 384. Μὲ τὴ γλωσσικὴ θεωρία τοῦ Καταρτζή καταπιάσθηκε ὁ ἱ δ ι ο ς πάντα στὴν «Ἀθηνᾶ» τὸ 1940. Παράλληλα ὁ Καταρτζής ἀσχολήθηκε μὲ βασικά θέματα τῆς νεοελληνικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Συνέταξε «Δικαιτικὴ Τέχνη» (ἡ ἐκδόσή τῆς ἀπὸ τὸν Δ. Ο ἱ κ ο ν ο μ ῖ δ η στὴν «Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» τὸ 1950 δὲν κρίνεται ἱκανοποιητικὴ), «Νεοελληνικὴ Στοιχειώδης», τὸ φιλοσοφικὸ δοκίμιον «Ἐγκώμιον τοῦ φιλοσόφου, μακαρισμοῦ τοῦ ὁρθοδόξου, φλόγος τοῦ ἀθέου, ταλάνισμα τῶν δεισιδαιμόνων» (τὸ

ἐξέδωσε τὸ 1830 ὁ Ν. Λογάδης στὴν Κωνσταντινούπολιν μεταφρασμένον σὲ ἀρχαῖζουσα τὸ αὐθεντικὸ κείμενον δημοσίευσε τὸ 1955 ὁ Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾱ ς), ὅπου διαγράφεται μὲ καθαρότητα ἡ φιλοσοφικὴ του θέση, δηλαδὴ ὁ ἀνετος ἀνθρωπὸς τοῦ φωτισμένου δεσποτισμοῦ, «Συμβουλὴ στοὺς νέους πῶς νὰ ὠφελοῦνται καὶ νὰ μὴ βλάπτονται ἀπ' τὰ διδλία τὰ φράγκικα καὶ τὰ τούρκικα καὶ ποιά νὰ ἔναι ἡ καθ' αὐτό τους σπουδὴ», «Σχέδιον τῆς μετὰ λόγου ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν», «Θεωρία ἐπάνω εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ γνησίαν προφοράν», ἔνα ἔργο περὶ Σχολείων, γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας, «Λόγον προτρεπτικὸν εἰς τὸ νὰ κάμωμεν διδασκάλους εἰς τὰ ρωμαϊκὰ εἰς κάθε ἐπιστήμην, ἡ ἐλευθέριον τέχνην, ἡ ἀναγκαίαν ξενικὴν γλῶσσαν», μεταφράσεις, ἐπιστολὲς κ.ἄ. (Συνολικὴ ἐκδόση τῶν «Εὐρισκομένων» τοῦ Καταρτζή ἐτοιμάζει ὁ Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾱ ς στὴ σειρὰ τῶν Νέων Ἑλληνικῶν Κειμένων τοῦ Ὁμίλου Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ).

Ὁ Καταρτζής κοιτάζει μὲ κάθε τρόπο πῶς θὰ φωτίσῃ τὸ γένος του. Ἡ γλώσσα δὲν εἶναι γι' αὐτὸν σκοπός, ἀλλὰ μέσον παιδείας καὶ ἀγωγῆς, γι' αὐτό, ὅταν εἶδε ὅτι ἡ προσπάθειά του στὴ δημοτικὴ δὲν ὄρηκε ἀπὴχησῃ στὴν αὐτὴ τῆς Βλαχίας (τὸ ὕφος του, γράφει ὁ Κοδρικᾶς, «ὡς κακόζηλον ἀπεδοκιμάσθη», Μελέτη τῆς κοινῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου παρὰ Παναγιωτᾶν Καγκελλάριου Κοδρικᾶ, Παρίσι 1818, σελ. 16'), ἀποφάσισε νὰ γράψῃ «κατὰ ὕφος τῶν σπουδαίων», «ἀδιαφορώντας μὲ ὅ,τι τρόπον καὶ ἂν εἶναι, μόνον νὰ ὠφελήσῃ τὸ γένος του» (Πρὸλ. Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾱ ς: «Ὁ φιλελευθερισμὸς τοῦ Δ. Καταρτζή, Ἀθῆνα 1964, σελ. 28).

Ἡ στροφὴ ὅμως αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ καταλογισθῇ σὲ θάρρος του, ὅταν γνωρίζομε τὰ κίνητρα ποῦ τὸν ὥθησαν. Ὁ Καταρτζής ὑπῆρξε μεγάλῃ μορφῇ ὄχι μόνον τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ἀλλὰ γενικὰ καὶ τῆς ἱστορίας τῆς παιδείας (Γιά τὸν τὸν Καταρτζή βλ. Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾱ ς: Δημήτριος Καταρτζής (Σχεδιάσμα βιογραφίας), Ἀθῆνα 1965. Ἑλλείπει ἡ συστηματικὴ διαπραγματεύση).

Στὸν κύκλον τῶν μαθητῶν τοῦ Καταρτζή ἀνήκει ὁ Ρήγας Φεραίος καὶ ὁ Ἀθανάσιος

Χριστόπουλος, ποῦ θὰ μᾶς δώσουν τὰ πρῶτα γνήσια δείγματα τῆς λογοτεχνίας μας, οἱ ἐξάδελφοι τοῦ Ἀνθίου Γαζή Δανιήλ Φλιπιδῆς καὶ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς ποῦ θὰ ἐκδώσουν τὸ 1791 στὴ Βιέννη «Γεωγραφία Νεωτερικὴ» στὴ δηματικὴ, ἀπὸ τὰ πρῶτα χαρακτηριστικὰ ἔργα τῆς περιόδου, κείμενον ἰσάξιο μὲ τὴν «Ἑλληνικὴ Νομαρχία», στὸ ὁποῖο δίνουν καὶ πολιτικὲς ὑποθέσεις στοὺς συμπολίτες τους (βλ. καὶ Α ἱ κ. Κ ο ν ο μ ῖ α ν ο υ: Ἡ «Νεωτερικὴ Γεωγραφία» τῶν Δημητρίων, ἀνάτ. ἀπὸ τίς Ἐποχές, Ἀθῆνα 1965).

Κατὰ τὴν δευτέρῃ αὐτὴ περίοδο τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ παρατηρεῖται στροφὴ πρὸς τοὺς προγόνους καὶ συνειδητοποιεῖται ὁ ἐλληνικὸς ἐθνισμός. Ὁ περιηγητισμὸς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος ὑπογραμμίζει τὴ σχέση ἀνάμεσα στὸν ἀρχαῖον καὶ τὸ νέο Ἑλληνισμό, συμβάλλει σημαντικὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ. Καὶ θὰ ἔλθῃ κατὰ τὴν ἐπομένη περίοδο ἡ ἡγετικὴ μορφὴ τοῦ διαφωτισμοῦ στὴ χώρα μας, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς, γιὰ νὰ καλλιεργήσῃ συστηματικὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἔφεση τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ κλασσικὰ γράμματα.

Τὴν τρίτην περίοδο τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ πρέπει νὰ τὴν ἀντιστοιχήσωμε πρὸς τὴν κίνηση μιᾶς ομάδας γάλλων διανοουμένων, τῶν ἰδεολόγων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος, ἀλλὰ ἀποδοκίμαζαν τίς βιοπραγμίες στὴν ἐφαρμογὴ τους. Οἱ διανοούμενοι αὐτοὶ ἔμειναν μακριὰ ἀπὸ κάθε δράση καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ στοὺς ναπολεόντειους χρόνους. Τὸ πνεῦμα τῶν ἰδεολόγων ἀντιπροσωπεύει σὲ μᾶς ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς, τοῦ ὁποῦο ἡ προσφορὰ δὲν περιορίζεται μόνον στὰ ἔργα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Μὲ τὸ λαμπρὸ «Ἑπομένην περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι», ποῦ τυπώγει γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1803 στὸ Παρίσι στὰ γαλλικὰ (ἐλληνικὰ μεταφράσθηκε ἀπὸ τὸν Ἀν. Κωνσταντινίδην τὸ 1853) καὶ εἶναι ἀσφαλῶς τὸ σπουδαιότερον κείμενον τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ὁ Κοραῖς ἀναλαμβάνει τὸ ἔργο τῆς διαφωτίσεως τῶν ξένων γιὰ τὰ ἐλληνικὰ πράγματα, βέβαιος γιὰ τὴν ἀναγέννηση

τῆς πατρίδας του. «Δὲν ἔλαβον τὴν γραφίδα, γράφει, ὦ Πατρίς μου, εἰμὴ διὰ νὰ ἀναγγείλω ὁ πρῶτος τὴν ἀρχίσασαν ἀναγέννησίν σου εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ φιλόξενον καὶ φιλόανθρωπον αὐτὸ ἔθνος, ἐντὸς τῶν κόλπων, τοῦ ὁποῦο εὖρον μίαν νέαν πατρίδα, ἀφ' ὅτου εἶχον τὴν δυστυχίαν νὰ σὲ ἀποχωρισθῶ... Μία ἐλαφρὰ βροχὴ καὶ ὀλίγη καλλιέργεια θὰ ἤρχουν διὰ νὰ κάμουν νὰ ἀνθήσουν ἐκ νέου ὅλα ἐκεῖνα τὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐκάλυπτον [τὸ ἔδαφός σου]».

Εἶπαν σωστὰ τὸν Κοραῖ μέγαλον φιλόσοφο, ὅμως ὁ χιῶτης σοφὸς ὑπῆρξε καὶ μεγάλος πατριώτης. Πάντα προσδοκοῦσε τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας του. Γι' αὐτὴν μαχόταν μὲ ὅλες του τίς δυνάμεις. «Ὅλες του οἱ προσπάθειες, εἴτε φιλολογικῆς, εἴτε πολιτικῆς σ' αὐτὴν κατέτειναν». Ἡ ἐλευθερία θὰ ἔλθῃ μὲ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ τὴν ἀνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ. Βροντοφωνᾷ γι' αὐτὸ νὰ κτισθοῦν σχολεῖα. Προτείνει μάλιστα καὶ ἓνα ἐξελιγμένο ἐκπαιδευτικὸν σύστημα σύμφωνα μὲ τὴν νέα παιδαγωγικὴ τῆς Δύσεως. «Ὅλαι μᾶς αἱ προλήψεις καὶ αἱ κακίαι», τονίζει, «προέρχονται ἀπὸ τῆς ἀπαιδεύσεως τὴν καταραμένην ἀχλύν, ὁμίχλην, καταχνίαν. Μόνον ἡ παιδεία ἐλευθερώνουσα τὸν νοῦν ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα».

Γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδο τῆς παιδείας χρειάζονται βοηθήματα καὶ ἐγχειρίδια. Οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδας πρέπει νὰ γνωρίσουν τὰ κλασσικὰ κείμενα καὶ νὰ ἀντλήσουν πνευματικὴ δύναμιν ἀπὸ τὰ τεράστια ἀποθέματα τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ ἱδιὸς ὁ Κοραῖς παρουσιάζει ἐκπληκτικὴ δραστηριότητα στὸν τομέα αὐτόν. Ἦδη τὸ 1800 μὲ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ του πραγματοποιεῖ τὴν πρώτη ἐκδόσιν τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Εἶναι τὸ «Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων» τοῦ Ἱπποκράτη. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα ἐκδίδει τὰ «Ἀθισοπικά» τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ τὸ 1805 ἀρχίζει τὴ δημοσίευση τῆς μνημειώδους «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» του. Στὴν προσπάθειά του τὸν βοηθοῦν ἐνκατάστατοι Ἕλληνες ἔμποροι καὶ κυρίως οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδες. Ἐκδίδει Ἱσοκράτη, Πλούταρχο, Ἀριστοτέλη, Ἑσο-

φώντα, Πλάτωνα, Λυκούργο κ.λπ. Παράλλα δημοσιεύσει χωριστά και άλλα κείμενα, όπως τα «Πάρεργα» της Ελληνικής Βιβλιοθήκης, τον Αἰσώπο, την Ἰλιάδα. Τὰ κείμενα παρουσιάζει κριτικά επεξεργασμένα και προτάσσει έκτεταμένα προλεγόμενα, όπου εκθέτει τις γλωσσικές, πολιτικές, παιδαγωγικές και άλλες απόψεις του. Ἡ φήμη του ολοένα απλώνεται και περισσότερο. Τὸν μνημονεύουν κοντά στὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων εὐρωπαίων φιλολόγων. Αὐστηροί κριτές, όπως ο Courrier, αναγνωρίζουν τὴν ἀξία του. Μαζὶ ὁ Κοραΐς ἀσχολεῖται συστηματικὰ στοὺς 5 τόμους τῶν «Ἀτάκτων» του μετὰ τὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα. Στὸ γλωσσικὸ ἐπιδιώκει μιὰ μέση λύση. Ἡ ἀποφῆ του εἶναι νὰ ἀποτελέσῃ τὴ βάση τῆς ἑλληνικῆς ἢ νέας γλώσσας, ἡ ὁποία, γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ στοὺς ὑπάρχουσες ἀνάγκες, πρέπει νὰ διατηρήσῃ μερικὸς ἀρχικούς τύπους: «Διόρθωσιν ὀνομάζω τῆς γλώσσης, ὅχι μόνον τὸν μετασχηματισμὸν διαφορῶν θαρραλομόρφων λέξεων καὶ συντάξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν φυλακὴν πολλῶν ἄλλων, τὰς ὁποίας ὡς θαρραλούς σπουδάζουν νὰ ἐξορίσωσιν ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ὅσοι μετὰ προσοχῆς δὲν ἠρεύνουν τὴν φύσιν τῆς γλώσσης». Μπορεῖ ὁ Κοραΐς νὰ ἐγίνη εἰσηγητὴς μιᾶς μέσης γλώσσας, ὅμως μελέτησε ὅσο καλεῖς στὸν καιρὸ του τὴ νεοελληνικὴ καὶ μετὰ τὴ διδασκαλία του ὁδήγησε τελικὰ στὴ δημοτικὴ, τὴν ὁποία ἀκολούθησαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδούς του.

(Γιὰ τὸν Κοραΐ ἐχομε τώρα τὸ ὀγκώδες σύγγραμμα τοῦ καθηγ. Ἀ. π. Β. Δ. α. σ. κ. α. λ. ἁ. κ. η: Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς καὶ ἡ Ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1965, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία).

Μὲ ἀφορμὴ τὸ γλωσσικὸ ἀρχισε τὴν περίοδο αὐτὴ ἢ λεγομένη «μάχη τῶν φυλλαδίων», τῆς ὁποίας ὥστόσο τὰ αἷτια δὲν εἶναι τόσο ἐπιφανειακά. Κορυφαῖες μορφές στὴ μεγάλη φιλογονικὴ διαμάχη τῶν Ἑλλήνων, πού ἀρχισε τὸ 1815, γιὰ νὰ ἀποκοπῇ μετὰ τὴν κήρυξη τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, εἶναι ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς καὶ ὁ Παναγιώτης Κωδρικῆς. Ὁ δεύτερος συνοψίζοντας τις διαφορές τους θὰ πῇ: «Πρόκειται ἄρα περὶ τῶν κυριωτέρων ἐθιμῶν τοῦ Γένους μας, καὶ ὅχι ἀπλῶς περὶ

δύο ἢ τριῶν γραικοθαυραδικῶν λεξειδίων». Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία γιὰ τὴ διαμάχη αὐτὴ δὲν εἶναι τὸ τί πρέσβευε ἡ κάθε παράταξη, ἀλλὰ τὸ πείσμα, ἡ ἔνταση τῶν φιλογονικῶν ἀγώνων πού ἔδωσαν νεῦρο καὶ ὀντότητα στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰ δυὸ ἀντιμαχόμενα περιοδικὰ, τὸν «Λόγιον Ἑρμῆ», πού εἶχε ἰδρύσει ὁ Γαζής, καὶ τὴν «Καλλιόπη» ἔδωσαν στοὺς Εὐρωπαίους τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς στάθμης τοῦ ἀγωνιζομένου γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του ἔθνους μας (βλ. Ἀ. π. Β. Δ. α. σ. κ. α. λ. ἁ. κ. η: Κοραΐς καὶ Κωδρικῆς, Ἀθήναι 1966, ὅπου ἀναδημοσιεύονται τὰ κείμενα τῆς διαμάχης. Ἀ. Ἀ. γ. γ. ἑ. λ. ο. υ: Ἡ «Τράγου κατάργησις», Ἀθήναι 1955).

Πρόμαχος τοῦ συντηρητισμοῦ ὑπῆρξε ὁ Κωδρικῆς. Γεννημένος στὴν Ἀθήνα, διαμορφώνει τις ἀντιλήψεις του στὸ φαναριώτικο κλίμα καὶ στρέφεται πρὸς τὴ συστηματοποίηση τῆς φαναριώτικης γλώσσας. Ὑποστηρίζει ὅτι ἔχει διαμορφωθῇ μιὰ γλώσσα στὰ ἔγγραφα τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας. Αὐτὴ πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ, ὅπως ἡ γλῶσσα τῶν Βερσαλλιῶν. Ἀνεξάρτητα πρὸς τὴν ἀντιδραστικὴ θέση του, δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῇ ἡ προσπάθειά του γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ ἔθνους του, καθὼς καὶ οἱ προθέσεις του. (Πλήρης βιογραφία τοῦ Κωδρικῆ δὲν ὑπάρχει. βλ. Κ. Θ. Δ. η. μ. α. ρ. ἁ: «Προτομή τοῦ Κωδρικῆ», Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά, 1953, σελ. 58 κ. ἐξ. Ἀναδημοσιεύθηκε στὰ «Φροντισματα» τ. ο. ὁ. ἑ. δ. ι. ο. υ, Α', Ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση στὸ Διαφωτισμὸ, Ἀθήναι 1962, ἀναθεωρημένο. Πρὸς τὰ σχόλια τοῦ Ἀ. Ἀ. γ. γ. ἑ. λ. ο. υ στὴν ἐκδόση τῶν «Ἐφημερίδων» τοῦ Κωδρικῆ, Ἀθήναι 1963, Ὁμιλος Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, Νέα Ἑλληνικὰ κείμενα, ἐπιστάσια Κ. Θ. Δημαρᾶ).

Ὁ Νεόφυτος Δούκας, ἓνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἐκπροσώπους τοῦ ἀρχαϊσμοῦ, τρέπεται πρὸς αὐτόν, ὅχι ἀπὸ συντηρητισμὸ, ἀλλὰ ἀπὸ κλασσικὴ ἐπίδραση. Κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἄνθρωπος ζωντανός, ἀγαπᾷ τὸ γένος του καὶ περιμένει τὴν ἀναγέννησή του. Οἱ γλωσσικὲς του ὅμως πεποιθήσεις ἔγιναν αἷτια νὰ ἀδικηθῇ ἢ προσφορά του. Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος κα-

τεχόταν πάντα ἀπὸ πνεῦμα ἀντιδραστικό. Φανατικός, ἐριστικός, θρησκόληπτος, τάχα μετὰ τὸν Κοραΐ, ὅταν ἔπεσε στὰ χέρια του ἓνα γράμμα τοῦ σοφοῦ δασκάλου, ὅπου κατηγοροῦσε τὴ νηστεία. Ἡ μανία του ἦταν τέτοια, πού ἔφθασε νὰ κατηγορήσῃ ὅσους σπούδαζαν στὴ Δύση γιὰ ἀνήθικη διαγωγή! Ἡ «Ἀντιφωνήσις» του, τυπωμένη τὸ 1802 εἶναι τὸ πιὸ ἀντιδραστικό κείμενο τῆς περιόδου τοῦ διαφωτισμοῦ.

Στὴν περίοδο αὐτὴ κινῶνται στὸ προσκήνιο ἓνα σωρὸ λόγιοι. Ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος ὁπαδὸς τοῦ Κοραΐ. Μὲ τὸ ἔργο του ἡ νεοελληνικὴ παιδεία στρέφεται πρὸς τὸν γερμανικὸ στοχασμό. Ὁ συνεργάτης του Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου δημοσίευσε τὸ 1816 μιὰ μετάφραση τοῦ «Φιλάργου» τοῦ Μολιέρου, πού ἔμεινε γνωστὴ μετὰ τὸν τίτλο «Ἐξηνταβελώνης». Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, περισσότερο ἐκπαιδευτικὸς παρά συγγραφέας, προχώρησε πέρα ἀπὸ τὸν Κοραΐ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ ἐγίνη ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς. Νέος ἐξέδωσε στὴ Βιέννη μερικὰ φυλλάδια, μεταφράσεις καὶ ἔγραψε ἓνα ἀτέλειωτο φιλοσοφικὸ σύγγραμμα. Ἀφησε ἀνέκδοτα διδακτικὰ ἔργα. Στὸν κύκλο τῶν ὁπαδῶν τοῦ Κοραΐ ἀνήκουν ἀκόμη ὁ Θεόφιλος Καΐρης καὶ ἡ ἀδελφὴ του Εὐανθία, ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος κ.ἄ. Προσκειμένο πρὸς τὸν κοραϊσμὸ πρέπει νὰ θεωρήσουμε καὶ τὸν Ἀθῆνιο Γαζή. Οἱ διάδοχοί του στὴν ἐκδόση τοῦ «Λογίου Ἑρμῆ» Κωνσταντῖνος Κοκινάκης καὶ Θεόκλητος Φαρμακίδης θὰ γίνουν στενοὶ συνεργάτες τοῦ δασκάλου. Ὁ Κωνσταντῖνος Νικολόπουλος καὶ ὁ Γρηγόριος Ζαλίκογλου θὰ δημιουργήσουν ἑναν δικό τους ἀρχαῖο κοραϊσμὸ (βλ. Κ. Θ. Δ. η. μ. α. ρ. ἁ: Ὁ Κοραΐς καὶ ἡ ἐποχὴ του, Ἀθήναι [1953], Βασικὴ Βιβλιοθήκη. Γιὰ τὸν Ψαλίδα βλ. Α. Β. ρ. α. ν. ο. ὁ. σ. η: Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους, Ἰωάννινα 1952. Γιὰ τὸν Καΐρη βλ. Δ. Π. α. σ. χ. ἁ. λ. η: Θεόφιλος Καΐρης, Ἀθήναι 1928. Α. ἱ. κ. Κ. ο. υ. μ. α. ρ. ι. α. ν. ο. υ: Ἡ ἐλευθεροφροσύνη τοῦ Θεοφίλου Καΐρη, ἀνάτ. ἀπὸ τις Ἐποχές, Ἀθήναι 1967, ὅπου ἡ νεώτερη βιβλιογραφία. Γιὰ τὴν ἀδελφὴν του βλ. Δ. Π. α. σ. χ. ἁ. λ. η: Εὐανθία Καΐρη, Ἀθήναι 1920. Γιὰ τὸν Βαρ-

δαλάχο βλ. J. M. Hadjiophotis, Constantin Vardalachos, Alexandrie 1965, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία).

Δὲν λείπουν ἀπὸ τὴν περίοδο καὶ οἱ ἀκραῖες θέσεις. Τὸ 1806 ἐκδίδεται ἀνώνυμα ἡ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» σημαντικὸ κείμενο τοῦ διαφωτισμοῦ πού δείχνει πολιτικὴ ρωμότητα καὶ προηγμένες κοινωνικὲς ἀντιλήψεις. Ἐχει χαρακτῆρα λιβελλογραφικὸ, μᾶς παρέχει ὅμως ἐνδιαφέρουσες στατιστικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διατυπώνει ἓνα πρόγραμμα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ ἀναγέννηση τοῦ γένους. Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν προσώτων καὶ ἀποκαλεῖ τοὺς Φαναριώτες «δρωμοάρχοντες τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (βλ. τὴν ἐκδ. Ν. Β. Τ. ω. μ. α. δ. ἁ. κ. η, 1948 καὶ Γ. Β. α. λ. ἑ. τ. α, α' 1949, β' 1957).

Ἀκόμη διαιότερη εἶναι ἡ ἔμμετρη σάτιρα, πού μετὰ τὸν τίτλο «Ῥωσσαγγλόγαλλος» κυκλοφορεῖται στὰ ἴδια χρόνια. Στρέφεται ἐναντίον τῶν κοτζαμπάσηδων, τῶν Φαναριωτῶν καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα λέγει ὁ μητροπολίτης:

Ἀφ' οὗ τὸ ράσο τοῦτο φόρησα,
πλέον τινα ζυγὸν δὲν γνώρισα.
Δύο ποθῶ, ναί, μὰ τὲς Εἰκόνας
ἄσπρα πολλὰ καὶ καλὲς κοκόνες.

(βλ. Ἀ. δ. ἑ. λ. ο. υ: Ῥωσσαγγλόγαλλος, ἐκδόση καὶ σχόλια Κ. Θ. Δ. η. μ. α. ρ. ἁ, Ἀθήναι 1948. Κ. Θ. Δ. η. μ. α. ρ. ἁ: Τὸ κείμενο τοῦ «Ῥωσσαγγλόγαλλου», ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά, 1960. Τ. ο. ὁ. ἑ. δ. ι. ο. υ: Δύο ἀκόμη ἀθησαύριστα ἀπόγραφα τοῦ «Ῥωσσαγγλόγαλλου», ἀνάτ. ἀπὸ τὸν Ἑρμηνιστὴ, Ἀθήναι 1965).

Λίγο πρὶν τὸν Ἀγῶνα βγαίνουν στὸ Παρίσι οἱ «Στοχασμοὶ τοῦ Κρίτωνος», ἓνα φυλλάδιο μετὰ βίαιη ἐπίθεση κατὰ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, πού ἔκαψαν στὰ Πατριαρχεῖα (βλ. τὴ σχολιασμένη ἐπανεκδόση ἀπὸ τὸν Δ. Σ. Γ. κ. ἱ. ν. η, Ἀθήναι 1954).

Γενικὰ γιὰ τὸν νεοελληνικὸ διαφωτισμὸ πρέπει νὰ πούμε, ὅτι στὰ χρόνια τοῦ ἀποκτοῦμε ἐθνικὸ πνευματικὸ βίον, πού θὰ σταθῇ ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους παράγοντες τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων τὸ '21 ἐναντίον τῶν ἀσιατῶν κατακτητῶν. Αὐτὸς ὁ

υπάρχουν θ ε ι ε ς, θέλω νά πω ανθρώ-
πινες υπάρξεις, πού θ' αναστενάζουν και θα
δακρύζουν διαδάζοντας τὰ τραγικά ποιή-
ματα του Ζαλοκώστα, καθώς τὸ πάθαινε κ'
ἡ Μεσολογγίτισσα θεία του Παλαμᾶ: «Ἡ
θεία μου, λέει ὁ Παλαμᾶς, μ' ἔδαζε συχνά
καὶ τῆς διάδαζα — ἦμουν παιδάκι μόλις
δέκα χρονῶ — ἕνα ποίημα τοῦ Ζαλοκώ-
στα: «Ὁ Ποιητής». Κι ὅταν ἔφτανα στὴ
στροφή πού λέει:

Χαρὰ σὲ κείνη τὴν καρδιά
πού δὲν τὴ δέρνουν πόνοι,

αναστέναζε καὶ δάκρυζε πάντα. Δὲν ἀνά-
φερε κι αὐτὴ ποτὲ ποτὲ τ' ὄνομά του. Ὁνό-
μαζε μόνο τὸ πεθαμένο της παιδί: «τὸ προ-
σωρινὸ καὶ τὸ ἀδιαφόρετο», χωρὶς τίποτε
ἄλλο. Δηλαδή τὸ παιδί πού ἦρθε στὸν κό-
σμο καὶ στάθηκε προσωρινὰ κ' ἔφυγε χωρὶς
κανένα διάφορο, κανένα κέρδος ἀπὸ τὴ
ζωή»¹⁰.

Στὰ 1842, στὸ Ναύπλιο, δέχεται ὁ ποιη-
τὴς τὸ πρῶτο πλήγμα τοῦ θανάτου. Μέσα
του ἦχει ἀκόμα ὁ ὀρυμαγδὸς τῆς ἐπικῆς
του ποίησης — καὶ οἱ ἐκφραστικοὶ του
τρόποι δὲν εἶναι ἀκόμα καλά καρδισμένοι
ἢ διαμορφωμένοι. Ὡστόσο, ἀναζητεῖ τὴ χα-
μένη κορούλα του καὶ τῆς ἀφιερώνει τὸ
πρῶτο ἐλεγείο, στὴν ψυχρὴ καθαρεύουσα
τῆς ἐποχῆς:

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΑΝΟΥΣΑΝ ΘΥΓΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

...εἰς τὸν θλιμμένον οἶκόν μου σ' ἀναζητῶ
(εἰς μάτην
πού εἶσαι, Βικτωρία μου;

Μὰ ὁ πόνος τοῦ ἦχει στὸ κενό. Γιὰ νὰ
μᾶς ζυγώσει, θὰ πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ
τὸ «Ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῦ τάφου δύο τέ-
κνων μου»

Καὶ εἰς τὸ χῶμα ἀδελφωμένα
Κοιμῶνται, ρόδα ποτισμένα
Μόλις τὴν δρόσον τῆς πρωίας...

10. Βλ. Ἀρ. Καμπάνη «Ἱστορία τῆς Νέας
Ἑλλ. Λογοτεχνίας», ε' ἔκδ. 1948, σελ. 230.

ἀπὸ τὴ «Μητρικὴ στοργή», ἀπὸ τὴ «Χα-
ροκαμμένη», ἀπὸ «Τὸ κυνήγιόν μου», γιὰ
νὰ φτάσει σὲ κάποια ἀισθητικὴ ἀντικει-
μενικοποίηση τοῦ πόνου του, σὲ μιὰν εὐ-
ρύτερη καλλιτεχνικὴ μετουσίωσή του («Εἰς
τὸ φεγγάρι», «Εἰς τὴν ἀποδημοῦσαν ψυχὴν
μου»:)

I. Τώρα πού χαμοκέρασα μοσχοβολοῦν
(στὴ φτέρη,

πού ἀνοίγει τ' ἄνθη ἢ μυγδαλιά,
πού κρυφοσμίγουν τὰ πουλιά
καὶ παίζουν τέρι, τέρι...
...Χύσε ψυχὴ, μιὰ δέηση στοὺς οὐρα-
νοὺς καὶ στάσου
καὶ μὴ στὸ μαῦρο χῶμα, μὴ
ἀφήνης τ' ὁμορφὸ κορμί
καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά σου...

II. Χαρὰ τῆς πρώτης μου ζωῆς. Φεγ-
(γάρι ἀγαπημένο,
Σὺ δὲν πονεῖς, ἐγὼ πονῶ
γιατὶ ψηλά στὸν οὐρανὸ
κρεμίσαι λυπημένο;

Ὡσπου νὰ ζυγώσει τὴν κορῶσή του
στὸ «βορεῖα πού τ' ἀρνάκια παγώνει», στὴν
«Πέρδικα», στὸν «Ποιητὴ».

I. Ἦτον νύχτα· εἰς τὴν στέγη ἔδογ-
(γοῦσε
ὁ βορεῖας, καὶ φιλό ἔπεφτε χιόνι.
Τί μεγάλο κακὸ νὰ ἐμνηοῦσε
ὁ βορεῖας πού τ' ἀρνάκια παγώνει;

II. Καὶ ὁ ἴσκιος πάλι ἐφάνηκεν ἐπάνω
(λιθάρια,
Καὶ κατεβαίνει ἡ πέρδικα ζητώντας
(τ' ἀκριδὸ τῆς
Καὶ αὐτὲς πού ἦταν στὸ ρίζωμα, τρυ-
(πῶσαν στὰ θυμάρια:
Ἐκεῖθε ὁ ἴσκιος πέρασε τοῦ γερακιοῦ
(προδότης..

III. Ὡρα γλυκειὰ τῆς χαραυγῆς, πού ἡ
(φύσις βαλσαμώνει
καὶ ἄνθη καὶ φύλλα καὶ κλαδιά...
Χαρὰ σὲ κείνη τὴν καρδιά
πού δὲν τὴ δέρνουν πόνοι...

Εἶναι ἀξιοσημείωτο, πὼς γιὰ νὰ φτάσει
σὲ τούτη τὴν κορύφωση τῆς προσωπικῆς
του τέχνης ὁ Ζαλοκώστας, πέρασε ἀπὸ ἕνα
σωρὸ ἀντιξοότητες. Δὲν πάλεψε μόνο, γιὰ
νὰ μὴ λυγίσει καὶ νὰ μὴν ἀπολιθωθεῖ, ψυ-
χικά καὶ πνευματικά, ἀπὸ τὸν πόνον· εἶχε
νὰ νικήσει κ' ἕναν ἄλλο σωρὸ ἀπὸ «ἐσωτε-
ρικές» κ' «ἐξωτερικές» περιπέτειες τῆς κοι-
νωνικῆς καὶ πνευματικῆς του ζωῆς. Ἡ ἡ-
ρωικὴ του καρδιά ἀντιστάθηκε παληκαρίσια
καὶ σὲ τούτην ἀκόμα τὴ σκληρὴ δοκιμασία.
Τοῦ εἶπανε, μὲ τὸ στόμα τοῦ Βασιλῆ Ὁ-
θωνα¹¹ τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς πού τοῦδιναν
τὸ βραβεῖο στὸν Α' Ράλλειο ποιητικὸ Δια-
γωνισμὸ τοῦ 1851, γιὰ τὸ «Μεσολόγγιον»
του, ὅτι «ἡ περὶ τὴν ποίησιν ἀπασχόλησις
του δὲν ἤμποροῦσε νὰ μὴ παραβιάπη τὰ
στρατιωτικά του καθήκοντα — καὶ ὅτι, ἀ-
σχολούμενος εἰς τὴν συγγραφὴν ποιημάτων,
κατ' ἀνάγκην θὰ παρημέλει τὴν ὑπηρεσίαν
του»! Κι αὐτός, πού τ' ὄνειρο τοῦ προδιδα-
σμοῦ του στὴν ὑπηρεσίαν τὸν ἐπιλάττει ἀκό-
μα καὶ στίς στερνές του στιγμές, ἀπάντησε
περήφανα: «Κανεὶς ποτὲ δὲν μὲ ἐψεξεν ἐπὶ
παραλείψει καθήκοντος: Τὴν ἡμέραν ὅλην
διαθέτω διὰ τὴν στρατιωτικὴν μου ὑπηρε-
σίαν, τὰ δὲ ποιήματα γράφω τὴν νύκτα,
κλέπτων ὀλίγον ἀπὸ τὸν ὕπνον μου». Μὰ
τοῦτο ἦταν μιὰ «ἐξωτερικὴ» μόνο ἀντιξοό-
τητα, πού τοῦστηναν μπροστά του οἱ ἀντι-
κειμενικές συνθήκες τῆς ἐποχῆς. Ὑπῆρχαν
ὅμως κ' οἱ «ἐσωτερικές» ταλαντεύσεις, πού
πήγαζαν ἀπὸ τὴν πιὸ κρυφὴ του ἀμφιβολία
γιὰ τὸ πατρικὸ του τὸ δάκρυ πού ἔσταζε
καφτὸ στὰ ποιήματά του καὶ τᾶκανε νιο-
δικές θρηνωδίες. Ἀξίζαν τάχα οἱ στίχοι
αὐτοὶ κ' ἔπρεπε νὰ συσσωρεύονται — ἔτσι
ἀραδιαστοὶ — μπροστὰ στὸ μάτι ἢ στὸ αὐτί
τῶν συγχρόνων του; Ἦτανε τάχα ὑποχρεω-
μένος ὁ κόσμος ν' ἀκούει «τὴν γλαφυρὰν
λύραν του θρηνωδοῦσαν ἐλεγεία εἰς τὰ ἀπο-
θανόντα τέκνα του»;

Ἡ συνείδηση τοῦ καλλιτέχνη ἐξεγεί-
ρονταν:

— Ἐχει δίκην ὁ κόσμος, ἔλεγε στοὺς φί-

11. Βλ. Σ π. Λά μ π ρ ο υ, ὁ. π. στή σσημ.
5, σελ. 68 καὶ «Γεωργίου Ζαλοκώστα: Ἔρ-
γα», πρόλογος καὶ σημειώματα Κ. Καιροφύλ-
λα, ἔκδ. Συλλόγου πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων
Βιβλίων (χ.χ.), σελ. 19.

λους του: Τί μοῦ χρωστάει ν' ἀκούει αἰωνί-
ως τὰ μυρολόγια μου;»

Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ πνίξει μέσα του κι αὐ-
τὴ τὴν «ἐλέγχουσα» φωνή, πού ἄλλη φορὰ
ἦρθε κι ἀπὸ ἄλλον δρόμο: Εἶχε στείλει στὸν
Ράλλειο ποιητικὸ Διαγωνισμὸ τὸ ποίημά
του «Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέπται», ὅταν τὸ
πέμπτο παιδί του, ὁ Βαγγέλης, ἀκολούθησε
στὸν τάφο τ' ἀδέρφια του. Ὁ Ζαλοκώστας,
ἀπογοητευμένος, θέλησε ν' ἀποσύρει τὸ ἔρ-
γο του ἀπὸ τὸ διαγωνισμὸ, γιατί, ἔλεγε, «εἶ-
ναι ντροπὴ, ἐνῶ τὸ ἀγαπημένο μου παιδί
πέθανε, νὰ ἔχω ποιήματα στὸν Διαγωνι-
σμὸ». Τρόμαξε νὰ τὸν καταφέρει ὁ φίλος
του Γ. Παράσχος, νὰ μὴν κάμει τὴν ἀπο-
κοτιὰ τούτη, γιατί τὸ ἔργο του θὰ βραβεύό-
τανε. Κ' ἔτσι — ὁ πατρικὸς πόνος ψευτο-
λούφαζε καὶ τὸ ἔργο ἀφιερώθηκε «τῇ спа-
ρακτικῇ μνήμῃ τοῦ Εὐαγγέλου μου, ὃν μοῖ-
ρα ἀνελεήμων, τέταρτον ἤδη ἀνθούντα ἔαρ,
ἀνῆρπασε».

Μὲ ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ πολλαπλὰ χτυπή-
ματα, ἡ θρηνητικὴ μοῦσα τοῦ Ζαλοκώστα
πραγματώνει, ὅχι λίγες φορές, μιὰν ἀρκετὰ
προχωρημένη καλλιτεχνικὴ μετουσίωση. Κ'
εἶναι ἀξιοθαύμαστος στ' ἀλήθεια, ὁ πατέρας
καὶ ποιητὴς τούτος, πού πνίγοντας τὸν πό-
νο του, ἀναζητεῖ τὴ λύτρωση στὸ ἐλεγείο.
Κ' ἐπίσης εἶναι χαρακτηριστικὸ, πὼς ἐδῶ,
ὅπου ὁ ποιητὴς νιώθει τὸν πατρικὸ του τὸν
πόνον νὰ ξεχειλίζει, ἐκφράζεται, ὅχι πιὰ μὲ
τὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ μὲ τὴ δημοτικὴ
γλῶσσα, γιατί πρέπει νὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ με-
σο α καὶ αὐθόρμητα, χωρὶς καμιὰν ἀλλό-
τρια μεσολάβηση, χωρὶς δηλ. τὴ με τ ἀ-
φ ρ α σ η τοῦ γνήσιου τοῦ αἰσθηματος στὴν
καθαρεύουσα γλῶσσα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη με-
ριά, οἱ ἐκφραστικοὶ του τρόποι ἀπλοποιού-
νται, κερδίζουν θαρρεῖς μιὰν ἀισθητικὴ
φρεσκάδα, σχεδὸν ἴσαμε τὴν ἀφέλεια —
γιατὶ ἀπλὰ καὶ ἀφελῆ εἶναι καὶ τὰ αἰσθή-
ματα πού θὰ φάλει. Μεγαλοπρέπεια καὶ
πατριωτικὴ ἔξαρση, πού θάγγιζαν ἴσως τὴ
ρητορεία καὶ τὸ στόμα, δὲν ὑψώνονται δῶ.
Ὅλα εἶναι λιτά, διαυγῆ, καὶ θυμίζουν τὴν
νεανικὴ σολωμικὴ νότα, τὴ λεπτήν ἀπό-
χρωση τῆς εὐαισθησίας καὶ τοῦ γνήσιου λυ-
ρισμοῦ. Στὸ μέγεθος, τέλος, τὰ ἐλεγεία τοῦ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Μελετήματα, γραμματολογικά καὶ δοκίμια

Υπό κ. Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

Τὰ μελετήματα πού γράφονται γιὰ τοὺς συγχρόνους μας εἶναι πάντοτε χρήσιμα. Ὅταν μάλιστα αὐτοὶ ἔχουν ἤδη ἐπιτελέσει σοβαρὰ καὶ ἀξιόλογο ἔργο, ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία. Ἀποτελοῦν βοηθήματα καὶ δείκτες γιὰ τοὺς αὐριανούς γραμματολόγους. Ἄν, βέβαια, προέρχονται ἀπὸ ὑπευθύνους πνευματικούς ἀνθρώπους. Λίγες εἶναι οἱ περιπτώσεις πού καταξιώνεται ἕνας συγγραφέας μετὰ θάνατον, ὅταν συντρέχουν εἰδικοί λόγοι. Κατὰ κανόνα, ὅμως, θὰ δρεθῇ ὁ ἀξιὸς κριτικὸς πού θὰ νοιώσῃ καὶ ἐπιστημὴν τὸ ἔργο ἑνὸς ἀληθινῶν συγγραφέα. Ὡστόσο, ὑπάρχουν πάντα ἡ παραφλοιογία καὶ οἱ ὑπερβολικὲς ἀξιολογήσεις ἀπὸ ἀναρμόδια πρόσωπα. Συνήθως, οἱ μελέτες τοῦ εἶδους, εἴτε ἐξετάζουν ἀποκλειστικὰ τὸ ἔργο ἑνὸς μόνον πνευματικῶν ἀνθρώπου, εἴτε ἀσχολοῦνται μὲ πολλοὺς συγγραφείς, μαζί, πού παρουσιάζουν κοινὰ χαρακτηριστικά. Τὰ λεγόμενα σύμμικτα. Τὶς περισσότερες φορές, τὰ κείμενα τῶν διδλίων αὐτῶν εἶναι παλαιὰ ἄρθρα, σκόρπια δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πού συγκεντρωμένα μαζί γίνονται πιδὸ εὐχρηστα, προβάλλουν τὴν προσφορά τοῦ συγγραφέα τους καὶ μᾶς δίνουν τὸ κλίμα μιᾶς ἐποχῆς.

Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: «Πέτρος Χάρης». Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», Ἀθήνα 1969, 8ο, σελ. 182.

Ὁ γνωστὸς ποιητὴς ἀπὸ τὴν Πόλη κ. Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς τώρα στὸ ἐνεργητικὸ του δύο ἀξιοσημειώτες ποιητικὲς συλλογές («Ἐκ Βαθέων», 1954 καὶ «Τὸ Ρήγμα», 1963) καὶ ἕνα διβλίο μὲ μελέτες γιὰ τὸν Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο (1960) σὲ ἕνα κομψοντυμένο τόμο, πού μόλις ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ διβλίοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας», μᾶς παρου-

Ζαλοκώστα ξεχωρίζουν ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἐπικά του ποιήματα. Ἐκείνα εἶναι μεγάλα σ' ἔκταση, συνθέσεις ὁλόκληρες, πολυσέλιδες. Τὰ ἐλεγεία, μικρά, σὰν κομμάτια, θαρρεῖς, τῆς καρδιάς του, σκορπισμένα προσεκτικὰ στὸν ἀνθόκηπο τῆς ὅλης του ποίησης. — Γιατί, σ' αὐτὰ νομίζουμε πὼς βρῆκε ὁ ποιητὴς τὸν καλλίτερο, τὸν ἀληθινότερο ἑαυτό του.

σιάζει μιὰ ὠλοκληρωμένη καὶ ἐμπεριστατωμένη ἐργασία γιὰ τὴν ὥς σήμερα προσφορά τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Πέτρου Χάρη. Γράφω «ὡς σήμερα» γιατί μὲ τὰ διηγήματα πού πρόσφατα δημοσίευσε στὴ «Νέα Ἑστία» ὁ συγγραφέας τῆς «Τελευταίας Νύχτας» ἀνοίξε νέο δρόμο στὴ σημαντικώτατη δουλειά του καὶ μᾶς ἔδειξε πὼς ὁ κύκλος τοῦ ἔργου δὲν ἔχει «κλείσει», ἀλλὰ εἶναι ἕνας σὲ ἀνέλιξι δημιουργός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἀναμένουμε νέες ἐμπειρίες.

Ὁ Πέτρος Χάρης δεσπόζει ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια στὸ χώρο τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς καὶ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἕνα ἔργο πληθωρικό, πού ἐκδηλώθηκε ποικιλότροπα. Σημειῶν ἰδιαίτερα τὴν ἐκδοσὶ τῆς «Νέας Ἑστίας», τοῦ πιδὸ σοβαροῦ λογοτεχνικοῦ μας περιοδικοῦ, πού κρατᾶ πάντα σὲ ἀξιόλογο πνευματικὸ ἐπίπεδο. Δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα κάθε δεκαπενθήμερο νὰ θρίσκεται στὰ περίπτερα ἕνα περιοδικὸ τοῦ εἶδους. Γιὰ μένα σπουδαιότερη εἶναι ἡ δημοσιογραφία τοῦ Χάρη, χωρὶς νὰ θέλω μ' αὐτὸ νὰ μειώσω τὴν συμβολή του στὰ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου: τὴν ταξιοδιογραφία, τὸ μελέτημα, τὸ δοκίμιο. Ὅμως, ἡ διηγηματογραφία του μὲ τραβάει ἰδιαίτερα κοντὰ τῆς μὲ τὴν ὠραία τεχνική τῆς, τὴν κομψότητα τοῦ ὅφους τῆς, τὸν προσωπικὸ τῆς τόνο, τὴν ἀνθρωπιά καί, κυρίως, τὸν σύγχρονο παλμό τῆς. Ὁ διηγηματογράφος Χάρης εἶναι ἕνας ποιητῆς. Ἐνας γοητευτικὸς ἀφηγητῆς πού μᾶς ἔδωσε διηγήματα, τὰ ὁποῖα πῆραν τὴ θέσι τους στὰ γράμματά μας.

Ὁ δοκιμιογράφος πάλι, ὁ μελετητὴς καὶ ὁ ταξιδιωτὴς πλούτισε τὴ λογοτεχνία μας μὲ ἀξιόλογα κείμενα. Ἀναφέρω ξεχωριστὰ τοὺς «Ἑλληνες Πεζογράφους» του, ὅπου ὁ Χάρης ἐξετάζει πρόσωπα καὶ πράγματα τοῦ πεζοῦ μας λόγου μὲ νηφαλιότητα καὶ ἀντικειμενικὴ διάθεση. Ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ἔργο τῶσαν ἀγνωσμένων πού προβάλλει.

Νομίζω, πὼς ὁ Δημ. Παπακωνσταντίνου εἶδε σωστὰ καὶ δίκαια τὴν προσφορά τοῦ Πέτρου Χάρη, ἐργάστηκε εὐσυνείδητα μὲ φιλολογικὴ μέθοδο καὶ σύστημα καὶ δὲν μᾶς ἔδωσε ἕνα συνηθισμένο διβλίο μὲ διθυραμβολογίες, ἀλλὰ ἕνα μιστὸ μελέτημα καλογραμμένο, διεισδυτικὸ, στὸν τόνο πού πρέπει νὰ γράφονται οἱ ἐργασίες αὐτές. Προστυπογράφω μάλιστα μαζί του, πὼς ὁ Χάρης εἶναι ἕνας ἐλεύθερος πνευματικὸς ἀνθρώπος, μὲ ἀνεξαρτησία γνώμης καί, πρὸ πάντων, διαρκὴ θητεία, πού τοῦ δίνει τὸν τίτλο τοῦ ἀγωνιστῆ.

Βασίλη Κραφίτη: «Ἡπειρώτες Λυρικοί». Τρίτη ἐκδοσὴ συμπληρωμένη. Ἀθήνα 1969, 8ο, σελ. 307.

Ὁμολογῶ, ὅτι δοκίμασα μιὰν εὐχάριστη ἐκπληξὶ διαβάζοντας στὴ νέα ἐκδοσὶ τῶν «Ἡπειρωτικῶν Λυρικῶν» τοῦ ἐκλεκτοῦ λογοτέχνη κ. Βασίλη Κραφίτη τοῦτα τὰ λόγια: «Θὰ ἦταν μάταιο ν' ἀναζητήσῃ κανένας τὴν ὑπαρξὶ ἡπειρωτικῆς σχολῆς. Τὸ ἔργο τῶν λυρικῶν μας, ὅπως καὶ ἀπὸ τίς σελίδες τοῦτες παρουσιάζεται, δὲ θεμελιώνει τίς σχετικὲς προϋποθέσεις. Δὲν παρουσιάζεται πνευματικὴ αὐτοτέλεια, οὔτε καὶ ταυτότητα θεωριῶν. Μιὰ μόνο, ἄμεση ἢ ἔμμεση, καταγωγή ὑπάρχει, πού προσφέρεται γιὰ μιὰν ὀρθὴ προβολὴ τῶν μορφῶν τῆς. Ἐνα κοινὸ περιβάλλον ὑπάρχει, πού δημιουργεῖ κάποιο συγγενικὸ κλίμα, τὸ ὁποῖο μᾶς βοηθεῖ σὲ μιὰ σωστὴ ἀξιολόγησι τῶν ἔργων τους. Καὶ τίποτε ἄλλο».

Ἔτσι, ἡ ἐργασία του καὶ εὐπρόσδεκτη εἶναι καὶ τὴ θέσι τῆς παίρνει. Ἐχὲι παραγίνει πιδὸ αὐτὸ τὸ κακὸ μὲ τίς διάφορες σχολές, τῆς Λέσβου, τῆς Ρούμης κ.λπ., πού στὴν οὐσία εἶναι μιὰ ἀνώφελη προσπάθεια, ἡ ὁποία ὀφείλεται σὲ τοπικὸ ἐνθουσιασμό, ἀφοῦ δὲν συντρέχει κανεὶς λόγος ἀπὸ ὅσους πολὺ σωστὰ ἐπισημαίνει ὁ κ. Κραφίτης. Συνήθως τὸ κοινὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι ὁ τόπος καταγωγῆς. Κάποτε οὔτε αὐτὸ συμβαίνει, ἀλλὰ ἔτυχε κάποιος λογοτέχνης νὰ ἦταν περαιστικός. Μὲ τέτοια κριτήρια οὔτε σοβαρὲς ἐργασίες γίνονται, οὔτε θετικὴ ὑπηρεσία προσφέρεται στὸν τόπο μας.

Ἀντίθετα, τὸ διβλίο τοῦ κ. Κραφίτη καὶ τὴν πνευματικὴν παράδοσι τῆς Ἡπείρου προβάλλει καὶ ξεχασμένες μορφές τῶν γραμμάτων μας μᾶς φέρνει στὸ νοῦ. Βέβαια, τὰ μελετήματά του εἶναι γραμμένα μὲ θερμὸ τόνο, κάπου - κάπου μάλιστα παρατηροῦνται καὶ ἀνισότητες (ὅπως μὲ τὸν Βλαχογιάννη, ὅπου ἀφιερώνονται 11 σελίδες γενικὰ γιὰ τὴν προσφορά του καὶ 4 ὅλες - ὅλες γιὰ τὸ ποιητικὸ του ἔργο), ὅμως αὐτὰ δὲν μειώνουν τὴν ἀξία καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ἐργασίας του, στὴν ὁποία ἔχει δώσει προσωπικὸ τόνο καὶ δὲν ἀναμίσχυνει γνώμες παλαιστέρων.

Στὸ τέλος τοῦ διβλίου ἕνα ἐπίμετρο μὲ συντομὲς σκιαγραφεῖς ἡπειρωτῶν λογίων μετὰ τὴν ἄλωσι, ὁλοκληρώνει τὴν εἰκόνα τῆς πνευματικῆς εὐφορίας τῆς Ἡπείρου.

«Ἀνάλεκτα». Τόμος 17-18. Ἐκδ. τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Π. Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, 1968-1969, 8ο, σελ. 200.

Μὲ πολλὴ χαρὰ εἶδαμε νὰ συνεχίζεται ἡ ἐκδοσις τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας χάρι στὸ ἐνδιαφέρον

τοῦ νέου πατριάρχῃ Νικολάου. Καὶ εἶναι συγκινητικὸ πρᾶγμα τὸ γεγονός, ὅτι ὁ τόμος «ἐστοιχειοθετήθη διὰ χειρῶν Αἰγυπτίων ἐργατῶν», ἀφοῦ μὲ τὴ διαρροὴ τοῦ ἄλλοτε ἀκμαίου ἀλεξανδρινοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ὑπάρχουν πιδὸ (στὴν πόλι τοῦ Καβάφη!) ὁμογενεῖς τυπογράφοι. Βέβαια, τὰ τυπογραφικὰ λάθη ἀφθονοῦν ὡς οἱ κόκκοι τῆς ἄμμου (κάπου μάλιστα ὁ Migne γράφεται Μίνι) καὶ θὰ ἔπρεπε οἱ ἀρμόδιοι μὲ τὴν ἐκδοσὶ νὰ καταβάλουν ἰδιαίτερη προσπάθεια, ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν τουλάχιστο τὰ χονδροειδῆ λάθη.

Πάντως, ὁ τόμος περιέχει ὠρισμένες ἀξιόλογες ἐργασίες, ὅπως τῶν καθηγ. Κονιδάρη, Χατζηανέστη, Παππᾶ, Σταυρίδη καὶ τοῦ κ. Χριστοῦ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Λιβύης. Δὲν μπορῶ, ὅμως, νὰ ἀντιληφθῶ τί θέσι ἔχουν στὸν τόμο οἱ ἀναμνήσεις τοῦ κ. Θ. Μοσχονά ἀπὸ τὸν Δωδεκανησιακὸ Ἀγῶνα. Θὰ μπορούσαν κάλλιστα νὰ δημοσιευθοῦν αὐτοτελῶς ἢ σὲ ἄλλο δῆμα. Ἐνα ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ νομίζω, πὼς δὲν περικλείνει στὰ ἐνδιαφέροντά του προσωπικὲς ἀναμνήσεις, ὅταν μάλιστα ἀποσκοποῦν, ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωσι, στὴν ἀτομικὴ μας προβολή. Οἱ ἀναμνήσεις αὐτές καταλαμβάνουν 56 σελίδες ἀπὸ τίς 200 τοῦ τόμου. Περισσότερο δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἕνα τέταρτο τῶν «Ἀναλἐκτων». Θὰ μπορούσε, ἂν δὲν ὑπῆρχε ὕλη, νὰ ἔμπαινε περισσότερο κείμενο, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Εὐσταθίου γιὰ τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Πόλης, πού τόσο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ δίνεται μὲ τὸ σταγονόμετρο. Ὑστερα λέξεις, ὅπως: ὁ καλαμπουρίζων Πύρρος, ἔρμαιον τῶν καπριτσιῶν, οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν τζέντλεμεν, εἶχαν πάθει πανζουρλισμόν, οὔτε κόττει, σπῖτι, ὑπότρομο Μπουρζουσα κ.λπ., δὲν εἶναι ἐλληνικὲς καὶ δὲν ἔχουν θέσι στὶς ἀναμνήσεις τοῦ κ. Μοσχονά.

Ε. Κριαρᾶ: «Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημόδους γραμματείας, 1100-1669, τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 412.

Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ε. Κριαρᾶ ὁ πρῶτος τόμος τοῦ ἀπὸ μακροῦ προετοιμαζομένου «Λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημόδους γραμματείας, 1100-1669». Περιέχει ἐκτενὴ «Προλεγόμενα», καθὼς καὶ πλουσίαν διβλιογραφίαν. Τὸ λεξικὸν ἀναφέρεται εἰς τὰ δημόδη καὶ δημοτικίζοντα κείμενα τῆς περιόδου 1100-1669. Κάθε ἄρθρον συγκροτεῖται ἀπὸ τρία τμήματα: τὸ τυπολογικόν, ὅπου ἀναγράφονται ὅλοι οἱ τύποι κάθε λέξεως μὲ τὰς παραπομπὰς εἰς τὰ οἰκεία χωρία τῶν συγγραφέων τὸ ἐτυμολογικόν, ὅπου παρέχεται ἡ ἐτυμολογία, καθὼς καὶ παραπομπαὶ εἰς τὰς σχετικὰς ἐρεῦνας καὶ τὸ σημασιολογικόν, ὅπου ταξινομοῦνται γεντικῶς αἱ σημασίαι κάθε λέξεως μὲ πλούσια παραθέματα ἀπὸ τοὺς συγγραφείς τῆς περιόδου, πού μελετᾶται.

Απ. Βακαλοπούλου: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 1345-1833»

Συνθετικό έργο μεγάλης πνοής ή «Ιστορία της Μακεδονίας 1354 — 1833» του καθηγητού του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Απ. Βακαλοπούλου, που πρόσφατα κυκλοφόρησε, μπορεί να τοποθετηθεί αντίστοιχα, στο ίδιο ύψος, με την «Ιστορία του Νέου Έλληνισμού», ως πρὸς τὴν σύλληψη, διάρθρωση, διαπραγμάτευση καὶ ολοκλήρωση τοῦ περιεχομένου του.

Τὸ βιβλίο αὐτό, τὸ ἐξηκοστὸ τρίτο σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ, γραμμένο πάνω σὲ καθαρά ἐπιστημονικὲς βάσεις προσπαθεῖ νὰ τοποθετήσῃ τὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν στὸν χώρο τῆς μεζονος Μακεδονίας σὲ σωστὴ δάση καὶ νὰ διαλευκάνει ζητήματα ποὺ ἡ προπαγάνδα καὶ ἡ πολιτικὴ σκοπιμότητα ὠρισμένων μελετητῶν συσκοτίζει. Τὸ ἔργο αὐτὸ μοναδικὸ στὴν παγκόσμια βιβλιογραφία ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια καὶ δεικνύει τὴν θέση τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Στὴν συγγραφή τῆς ἱστορίας αὐτῆς παρακινήθηκε ὁ καθηγητὴς κ. Βακαλόπουλος ἀπὸ διαφόρους φίλους, συμπατριώτας καὶ ξένους οἱ ὁποῖοι δὲν εὑρίσκαν ἕνα βασικὸ βιβλίο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας, διότι ἀπλυστάτα δυνήθησε στὴν διεθνή βιβλιογραφία. Γιὰ τὴν Μακεδονία ἔχουν γραφῇ ἑκατοντάδες ἄρθρα σὲ ἐφημερίδες, μελέτες σὲ βιβλία ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἐξετάζουν ἕνα θέμα μεμονωμένο ἢ ἕνα μικρὸ πρόβλημα ἢ ἀκόμη γενικά θέματα, ἐντελῶς ἀρίστη καὶ πολλὰς φορὲς μὲ προκαταλήψεις πολιτικὲς ἢ προθέσεις.

Μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ δίδεται μία ἱστορία τῆς μεζονος Μακεδονίας, τῆς ἑλληνικῆς, γιουγκοσλαβικῆς καὶ βουλγαρικῆς, ὅτι ἀποτελοῦσε τὴν ἔκταση τῆς Μακεδονίας στοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὁ καθηγητὴς Βακαλόπουλος ἦταν ἴσως ἀπὸ τοὺς πρὶ ἐνδεδειγμένους νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ θέμα, διότι ἀπὸ τὴν νεότητά του ἀκόμη εἶχε ἀσχοληθῇ μὲ διάφορα ἐπὶ μέρους θέματα, περὶ Μακεδονίας καὶ ἐπομένως ὑπῆρχε μία πρῶτη γνώση τοῦ πεδίου τῆς ἱστορίας αὐτῆς.

Μὲ τὸν τόμο αὐτό, τώρα, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στὰ ἔτη 1354 - 1833 ἐξετάζεται ἡ ἱστορία τῆς μεζονος Μακεδονίας ἀπὸ τὴν ἀπόδοσιν τῶν Τούρκων στὴν Εὐρώπη ὡς τὴν διάλυσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν σωμάτων εἰς τὴν Μακεδονία στὰ 1833, ὡς τὸ τέλος τῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους. Τὸ σημεῖο αὐτό, τὸ 1354, εἶναι ἕνα κρί-

σιμο ὁρόσημο διότι ἀπὸ τότε ἐμφανίζεται ὁ τουρκικὸς παράγων μέσα στὴν Βαλκανικὴ, ὁ ὁποῖος μεταβάλλει καὶ τὸν πολιτικὸν χάρτη τῆς καὶ ἀλλοιώνει καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν πληθυσμῶν τῆς χερσονήσου αὐτῆς.

Οἱ πληροφορίες καὶ τὸ σχετικὸ ὕλικὸ γιὰ τὴν κολοσσιαία αὐτὴ ἐργασία προέρχεται εἴτε ἀπὸ τὰ τελευταῖα βυζαντινὰ χρόνια, εἴτε ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀπὸ ἔγγραφα, ἐπιγραφές, ἐπιστολές, ὁμιλίες κλπ., ἢ ἀπὸ τὰ βραχέα χρονικά καὶ γραπτὰς βυζαντινὰς ἱστορίας. Γιὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας δοῦνται ἦταν τὰ βραχέα χρονικά, ἡ μερολόγια, βίαι Ἀγίων καὶ πολλὰ βιβλία περιηγητῶν οἱ ὁποῖοι ἐπεσκέφθησαν τὴς τουρκοκρατούμενες ἑλληνικὲς χώρες καὶ μᾶς ἄφησαν διεξοδικὰ ἢ σύντομες περιγραφὰς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ συνήτησαν, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὴν δρᾶση τους, πληροφορίες γιὰ ἐγκαταστάσεις πολεμικὰς γιὰ ἐπιδημίες κ.ά.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ὁ καθηγητὴς ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τοὺς ἱστορίας περιοχῶν πόλεων ἢ κωμωπόλεων τῆς Μακεδονίας, καὶ γενικά καὶ εἰδικὰ ἱστορικὰ ἔργα, μελέτες καὶ ἄρθρα. Ἐπίσης, ἕνα μέγα μέρος τῶν πληροφοριῶν τοῦ βιβλίου τοῦ ποὺ ἀφορᾷ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, βασίζεται σὲ ἀνέκδοτο ὕλικὸ ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται στὸ κοινὸ καὶ προέρχεται τὸ ὕλικὸ αὐτὸ ἀπὸ τὰ γαλλικά καὶ αὐστριακά ἀρχεῖα καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ ἀρχεῖο τοῦ πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κλπ.

Ἰδιαίτερη σημασία ἐδόθη στὴν φιλοτέχνησιν τῶν εἰκοσι χαρτῶν οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν τὸν ὅρο μέσα στὸν ὁποῖο ἐξελίσσονται ὠρισμένα γεγονότα ἢ τὸν χώρο ὅπου κατοικοῦν ῥωσισμένοι πληθυσμοὶ ὅπως π.χ. οἱ Βαλαάδες Γρεβενῶν καὶ Ἀνασελίτσας. Γενικά, οἱ χάρτες ἀναπαριστοῦν ἀνάγλυφα καὶ παραστατικὰ διάφορα θέματα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας. Ἀνεζήτησα, μᾶς πληροφορεῖ ὁ καθηγητὴς κ. Βακαλόπουλος, μὲ παρακίνηση καὶ συμπαράσταση τοῦ ἀγαπητοῦ μίλου καὶ παλαιοῦ μαθητοῦ μου Ντ. Χριστιανόπουλου, τὸ φωτογραφικὸ ὕλικὸ (220 φωτογραφίες) τὸ ὁποῖο ἀνταποκρίνεται στὰ ἐπὶ μέρους θέματα τῆς ἱστορίας μου. Τὸ ὕλικὸ αὐτὸ (μνημεῖα, ἐπιγραφές κλπ.) προέρχεται ἀπὸ διάφορες πηγὰς καὶ συγκεντρώθηκε χάρις στὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν φίλων οἱ ὁποῖοι ἔθεσαν στὴν διάθεσή μου τὸ φωτογραφικὸ ὕλικόν.

ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ,

Συστήστε σὲ ὅλους τοὺς εὐποροὺς μαθητὰς σας νὰ ἀποκτήσουν μὲ τεύχη τὴν ἔκδοσιν «ΑΘΗΝΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΟΣΜΟΣ». Πληρώνοντας μόνον τὴν ἀξία τοῦ τεύχους ἀποκοτῶν 12 τόμους, 70 χάρτες, 5 γεωγραφικὰς τόμους, 1 ὕδρoγειο.

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ Στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ στὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία “ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ,,

Ὀλόκληρη ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τῆς Χώρας μας σὲ μιὰ πανεθνικὴ σταυροφορία ἐκλαϊκεύει καὶ προσφέρει, μέσα ἀπὸ τὴς 20.000 σελίδες τῶν 24 τόμων τῆς Ν.Ε.Ε., τὸν ἀπέραντο θησαυρὸ τῶν γνώσεων καὶ τῆς σοφίας 5.000 χρόνων πολιτισμοῦ, γιὰ τὴν ἀνοδο τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΑΝΩΤΑΤΟΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ

Ἐκδόσεως - Ἐποπτείας καὶ Κατευθύνσεως τῆς Ν.Ε.Ε.

Γενικὴ Διεύθυνση — Σύνταξη — Ὁργάνωση

ΧΑΡΗΣ Σ. ΠΑΤΣΗΣ

Ἰδρυτὴς — Διευτὴς τοῦ «Ὁργανισμοῦ Ἑγκυκλοπαιδικῶν Ἐκδόσεων»
Α' Χρυσὸν Μετάλλιον Παιδείας

Πρόεδρος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀκαδημαϊκὸς - Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλ. Φιλοσοφίας

Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τ. Ὑπουργὸς Παιδείας

Ἐπὶ τῶν Δημοσίων Σχέσεων

Γραμματεὺς Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ

Ἀντιναύαρχος - ἐπίτ. Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου,
τ. Ἀρχηγὸς τοῦ Γ.Ε.Ν.

Συγγραφεὺς - Δημοσιογράφος

Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ δημοτικὴ γλῶσσα

“ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ,,

ΤΟΜΟΙ 24 - ΣΧΗΜΑ ΜΕΓΑ - ΓΛΩΣΣΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

- Τὸ ἔργον ποὺ γεφυρώνει τὸν 20ο μὲ τὸν 21ο αἰῶνα.
- Ἀπὸ κανένα σχολεῖο, σπῆτι, γραφεῖο δὲν πρέπει νὰ λείψῃ.
- Κυκλοφορεῖ σὲ ἐβδομαδιαία τεύχη ΠΕΝΤΑΠΛΑ (τῶν 30 δρχ.) γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν ὅλες οἱ ἑλληνικὲς οἰκογένειες.
- Συμπληρώθηκαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν οἱ 10 πρῶτοι τόμοι τῆς Ν.Ε.Ε. Παραδίδονται ἀμέσως μετρητοῖς καὶ μὲ εὐκολίας πληρωμῆς. Ἐγγραφῆτε συνδρομηταὶ καὶ Σεῖς καὶ τὰ Σχολεῖα σας.
- Ἐπίσης ὁλοκληρώθηκαν καὶ οἱ τόμοι «ΑΘΗΝΑΙ» (23ος) γιὰ πρώτη φορὰ σὲ Ἑλληνικὴ Ἑγκυκλοπαίδεια καὶ ὁ τόμος «ΕΛΛΑΣ» (24ος στὴν ὅλη σειρά).

ΤΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΑΙ
ΜΕ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΛΗΡΩΜΗΣ
ΓΙΑ ΝΑ ΤΙΣ ΑΠΟΚΤΗΣΟΥΝ ΟΛΟΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

★★★★★★

ΕΦ' ΟΣΟΝ ΔΙΑΜΕΝΕΤΕ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ή ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τηλεφωνήστε στο **549.959** για την ΑΘΗΝΑ ή στο **33.335** για την ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

... και άμεσα θα σας επισκεφθώ αντιπροσωπός μας
για να σας επιδείξω τους τόμους άνευ ουδεμιάς υπο-
χρέωσης εκ μέρους σας. Εγγράφεσθε συνδρομητής
μόνο εφ' όσον τ' επιθυμείτε. Μπορείτε επίσης να μας
συμπληρώσετε και να μας ταχυδρομήσετε το κατωτέρω
ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΟΥ.

ΕΑΝ ΔΙΑΜΕΝΕΤΕ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Συμπληρώσατε, υπογράψατε και ταχυδρομήσατε το κατωτέρω
ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΓΟΡΑΣ

ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΝ ΑΓΟΡΑΣ

Πρὸς τὸν «ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΟΙΚΟΝ ΧΑΡΗ ΠΑΤΣΗ Ε.Π.Ε.» Σταδίου 61 - Αθήναι Τ.Τ. 111

Παρακαλῶ ὄπως μοῦ ἀποστείλετε διὰ συστημένου ταχυδρομικοῦ δέματος* τὰ κατωτέρω ἔργα ἢ τόμους:

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (Ν.Ε.Ε.Τ.) ΤΟΜΟΙ 24	ΔΡΧ.	12.000
ΒΑΣΙΚΗ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (ΤΩΝ ΝΕΩΝ) ΤΟΜΟΙ 14	»	3.360
ΠΡΩΤΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ (Π.Ε.Τ) ΤΟΜΟΙ 6	»	1.200

ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΥΤΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΑΓΓΛΙΚΗΣ	»	300
ΓΑΛΛΙΚΗΣ	»	300
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ	»	300
ΙΤΑΛΙΚΗΣ	»	300

ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΑΓΓΛΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ)	»	450
ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΓΑΛΛΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ)	»	450
ΓΕΡΜΑΝΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ)	»	450
ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ - ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟ	(2 ΤΟΜΟΙ)	»	450

ΑΘΗΝΑ - ΕΛΛΑΔΑ - ΚΟΣΜΟΣ (ΤΟΜΟΙ 12) » 3.600

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ (ΤΟΜΟΙ 12) » 6.000

ΔΕΚΑ ΕΠΙΤΟΜΑ ΛΕΞΙΚΑ (ΓΛΩΣΣΙΚΑ - ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ) » 3.500

ΑΠΑΝΤΑ Κ. ΠΑΤΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ (ΤΟΜΟΙ 15) » 2.250

ΑΠΑΝΤΑ ΓΙΑΝΝΗ ΨΥΧΑΡΗ (ΤΟΜΟΙ 3) » 450

ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ (ΤΑ 100 ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ) ΕΚΑΣΤΟΝ » 50

Τὴν συνολικὴν ἀξίαν τοῦ (ὧν) ἔργου (ὧν) ἐκ δρχ. ἀναλαμβάνω τὴν ὑποχρέω-
σιν νὰ σὰς ἐξοφλήσω ὡς κατωτέρω:

α) *Ἀμα τῇ παραλαβῇ τῆς παραγγελίας θὰ σὰς ἀποστείλλω μὲ ταχυδρομικὴν ἐπιταγὴν
τὸ 10% τῆς ἀξίας τοῦ συνόλου ἥτοι δρχ.

β) Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀξίας ἐκ δρχ. δεχομαι νὰ καλύψω σὲ ἰσόπο-
σες μηνιαίες δόσεις (συναλλαγματικές) ἐκ δρχ. ἐκάστη.

*Αναγνωρίζω δὲ ὅτι μέχρι τελείας ἀποπληρωμῆς τοῦ (ὧν) ἔργου (ὧν) παραμένω ἀπλὸς
χρήστης αὐτοῦ (ὧν) τῆς κυριότητος ἀνηκούσης εἰς ὑμᾶς.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ Ἔν τῇ 19

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ Ο ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ

ΠΟΛΙΣ ΟΔΟΣ

* Τὰ ταχυδρομικά βαρύνουν τὸν συνδρομητήν.